

AMCHAM
MONTENEGRO

IZVJEŠTAJ
O POSLOVNOM
AMBIJENTU U 2016.

S A D R Ž A J

Uvod	2
Rezime.....	4
Pregled poslovnog ambijenta.....	7
Vladavina prava.....	15
Ljudski resursi.....	21
Oporezivanje	28
Građevinarstvo i nekretnine.....	33
Zdravlje.....	38
Infrastruktura.....	44
Druge oblasti od značaja za poslovanje	47
Završne preporuke.....	50

Uvod

Izvještaj o poslovnom ambijentu u 2016. godini je četvrti izvještaj ove vrste koji je Američka privredna komora u Crnoj Gori (AmCham) pripremila od svog osnivanja 2008. godine. Izvještaj predstavlja pregled stavova kompanija članica AmCham-a u vezi sa uslovima za poslovanje u Crnoj Gori.

Kao što je to bio slučaj i sa prethodnim izvještajima, AmCham je svojim članicama poslao upitnik, tražeći od njih da odgovore na pitanja u vezi sa opštim uslovima za poslovanje, kao i uslovima u konkretnim oblastima, tj. vladavini prava, ljudskim resursima, oporezivanju, nekretninama i građevinarstvu i infrastrukturi. Ove godine, AmCham je upitniku dodao novo poglavlje u vezi sa uslovima za poslovanje koji se tiču sektora zdravlja. Izvještaj je pripreman svake dvije godine i odražava stavove i mišljenja kompanija članica AmCham-a, pri čemu mišljenja pojedinačnih članica nijesu izdvojena i posebno naglašena u ovom Izvještaju. Takođe, naša namjera nije da ovaj Izvještaj predstavlja naučnu studiju, što znači da pitanja navedena u njemu nijesu obrađena u detaljima.

U okviru upitnika poslatog našim članicama, AmCham je tražio od kompanija da rangiraju određena pitanja ili oblasti od važnosti za poslovanje. Od kompanija je traženo da naglase i pozitivne i negativne strane poslovanja u Crnoj Gori. Isto tako, kako bismo dali jasnu sliku promjena do kojih je došlo u vremenskom okviru koji je bio predmet istraživanja, od članica smo tražili da identifikuju promjene u poslovnom ambijentu u protekle dvije godine. AmCham je tako dobijene podatke iskoristio kako bi predstavio sveobuhvatniju sliku poslovanja, na način što je podatke uporedio sa rezultatima izvještaja iz prethodnih godina.

Izvještaj o poslovnom ambijentu predstavlja najvažniji dokument za period od dvije godine u

oblasti zagovaranja interesa članica. Osim u ovom Izvještaju, AmCham komiteti pripremaju posebna dokumenta u kojima su pojedinačne teme detaljnije razrađene. Odlučili smo da ove aktivnosti uključimo u Izvještaj o poslovnom ambijentu u 2016. godini i sprovedli intervju sa predsjednicima komiteta, kako bismo predstavili jasnu sliku o sveobuhvatnim naporima AmCham-a u zagovaranju interesa članica. Kako bi se napravila jasna razlika između rada komiteta i rezultata istraživanja, intervju objavljujemo na početku svakog poglavlja, nakon čega slijede rezultati istraživanja u okviru Izvještaju o poslovnom ambijentu u 2016. godini, koji se odnose na dato poglavlje.

Izvještaj o poslovnom ambijentu u 2016. godini AmCham-a biće dostavljen ključnim donosiocima odluka u Crnoj Gori, tj. Vladi i Skupštini Crne Gore. Rezultati istraživanja biće predstavljeni i predstavništvima drugih vlada, međunarodnim organizacijama, poslovnim udruženjima, sadašnjim i potencijalnim investitorima.

AmCham zahvaljuje članicama koje su pružile informacije i mišljenja u cilju realizacije ovog projekta. S obzirom na činjenicu da se sveukupni rezultati Izvještaja zasnivaju na mišljenju naših članica, povratne informacije koje od njih dobijamo su od suštinskog značaja.

AmCham želi ovom prilikom da se zahvali i našem partneru na ovom projektu DeFacto Consultancy za pruženu podršku. DeFacto je pripremio i distribuirao upitnik našim članicama, kao i analizirao rezultate za potrebe AmCham kancelarije.

Rezime

Izvještaj o poslovnom ambijentu u 2016. godini predstavlja pregled stavova kompanija članica AmCham-a u vezi sa uslovima za poslovanje u Crnoj Gori. Članice AmCham-a su ocijenile stanje poslovnog ambijenta u sljedećim oblastima: opšti uslovi za poslovanje, vladavina prava, ljudski resursi, oporezivanje, građevinarstvo i nekretnine, zdravlje, infrastruktura i ostali uslovi za poslovanje. Od članica je traženo da identifikuju i pozitivne i negativne strane poslovanja, identifikujući time i prioritete koje bi Vlada Crne Gore trebalo da ima u predstojećem periodu.

Imajući u vidu činjenicu da je Izvještaj objavljen istovremeno kada je uspostavljena i nova Vlada Crne Gore, AmCham vjeruje da mišljenje naših članica može biti od koristi za oblikovanje prioriteta Vlade za period od naredne dvije godine.

Na osnovu informacija dobijenih od strane poslovne zajednice, rezultati do kojih je došao AmCham su sljedeći:

- »» Neki od najprivlačnijih elemenata poslovanja u Crnoj Gori su očekivano članstvo u NATO-u i EU, geografski položaj države, poreske stope i upotreba eura kao zvanične valute.
- »» Stepen u kome je prisutna siva ekonomija je i dalje na zabrinjavajućem nivou. Dalja poboljšanja u oblasti primjene zakona i izjednačavanja uslova za sve aktere na tržištu doprinijela bi smanjivanju sive ekonomije u državi.
- »» Oko polovine članica koje su učestvovala u istraživanju smatraju da se poslovni ambijent nije promijenio u protekle dvije godine.
- »» Stanje na tržištu rada je ocijenjeno kao loše. Glavni problemi u ovoj oblasti i dalje su stope poreza i doprinosa, zakonodavstvo u oblasti rada u Crnoj Gori i nedostatak kvalifikovanog kadra.
- »» Značajna većina članica koje su učestvovala u istraživanju podržavaju članstvo Crne Gore u EU i NATO.
- »» Nedavne promjene Zakona o strancima su pojednostavile procedure za zapošljavanje deficitarnog kadra u određenim oblastima. Ipak, još uvijek postoji prostor za značajna poboljšanja u ovoj oblasti.
- »» Poslovna zajednica je optimistična u vezi sa poslovnim perspektivom u Crnoj Gori u predstojećem petogodišnjem periodu.
- »» Znanja i vještine radne snage u Crnoj Gori moraju biti unaprijeđeni, sa naglaskom na interpersonalnim vještinama mladih u Crnoj Gori. Mora se podržati i stimulisati znanje stranih jezika.
- »» Poslovnu zajednicu treba više uključiti u proces kreiranja zakona. Kompanije su voljne da prenesu svoja znanja i iskustva stečena svakodnevnom primjenom zakonskih akata. Vlada bi trebalo da iskoristi ovakav izvor korisnih informacija i da predlaže zakone koji će odražavati i pravni sistem Crne Gore, i sveukupno stanje u praksi u određenoj oblasti.
- »» Stope poreza na prihod privrednih subjekata i PDV-a su povoljne. Takođe, nedavno smanjenje stope PDV-a u oblasti ugostiteljstva smatra se pozitivnim korakom ka unapređenju uslova za kompanije koje posluju u toj oblasti.
- »» Neophodna su dodatna poboljšanja u oblasti vladavine prava. Sudski postupci i dalje traju po nekoliko godina i neophodno je unaprijediti efikasnost rada sudova.

- »»» Neophodno je da dođe do poboljšanja transparentnosti i jasnoće poreske regulative, kao i u njihovoj primjeni. Komunikacija među državnim organima i sa privatnim kompanijama mora biti unaprijeđena, čime bi se doprinijelo boljoj predvidljivosti poreskog sistema.
- »»» Poreska uprava treba da nastavi sa započetim unapređenjem prikupljanja poreskih dugovanja i da dalje unaprijedi ovu oblast.
- »»» Investitori u oblasti građevinarstva i nekretnina i dalje se suočavaju sa ozbiljnim problemima kada su u pitanju imovinska prava, kao i efikasnost administracije koja obrađuje njihove projekte. U narednom periodu neophodno je ukinuti naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta.
- »»» Potrebno je da Prostorni plan priobalnog područja bude revidiran, sa akcentom na odredbu kojom se definiše smanjenje ukupnog građevinskog zemljišta.
- »»» Neophodna su dalja unapređenja po pitanju transparentnosti odlučivanja u oblasti zdravlja.
- »»» Vlada bi trebalo da stimuliše stvaranje jednakih uslova u oblasti zdravstvene zaštite, tako što će ukiniti povlašćene institucije u procesu snabdijevanja pacijenata lijekovima.
- »»» Neophodno je dalje unapređivati rad na infrastrukturi u Crnoj Gori. Goruća pitanja, koja je neophodno unaprijediti u predstojećem periodu, su željeznička infrastruktura i tretman otpada.
- »»» Likvidnost malih i srednjih preduzeća i dalje je na nezadovoljavajućem nivou.
- »»» Moraju se sprovesti poboljšanja na polju transparentnosti i fer odnosu prema učesnicima u oblasti javnih nabavki.

Pregled poslovnog ambijenta

2016. godina je po mnogo čemu bila veoma važna godina za Crnu Goru. Država je proslavila prvu deceniju od obnove nezavisnosti i hiljadugodišnjicu državnosti. Kako je poziv da se priključi NATO-u došao u decembru 2015. godine, zemlje članice konstantno ratifikuju sporazume, omogućavajući time Crnoj Gori da se priključi Savezu. Parlamentarnim izborima koji su održani oktobra 2016. godine, zaključuje se živopisna slika ključnih događaja za ovu malu balkansku državu. Svi ovi događaji, premda su po svojoj suštini političke prirode, značajno su uticali na poslovni ambijent.

Osim očekivanog članstva Crne Gore u dvije najvažnije međunarodne organizacije do danas, EU i NATO, postoje i ostali uslovi koji se smatraju povoljnim za poslovanje. Kada govorimo o

pozitivnim stranama investiranja u Crnoj Gori, kompanije smatraju da su poreske stope, upotreba eura kao zvanične valute i rastuće tržište neki od najprivlačnijih elemenata za poslovanje. Takođe, geografski položaj Crne Gore je i dalje jedna od najčešće pominjanih prednosti zemlje.

Kako bismo izmjerili stvarni stepen zadovoljstva poslovne zajednice poslovnim ambijentom u Crnoj Gori, od naših članica smo tražili da na skali od 1 do 10 ocijene poslovni ambijent u oblasti kojom se bave. Sveukupna prosječna ocjena koja je dodijeljena poslovnom ambijentu u Crnoj Gori iznosi 5,57, što pokazuje da je još uvijek neophodno da se učine značajna poboljšanja kako bi se došlo do povoljnog poslovnog okruženja.

UKUPNA OCJENA POSLOVNOG AMBIJENTA U CRNOJ GORI

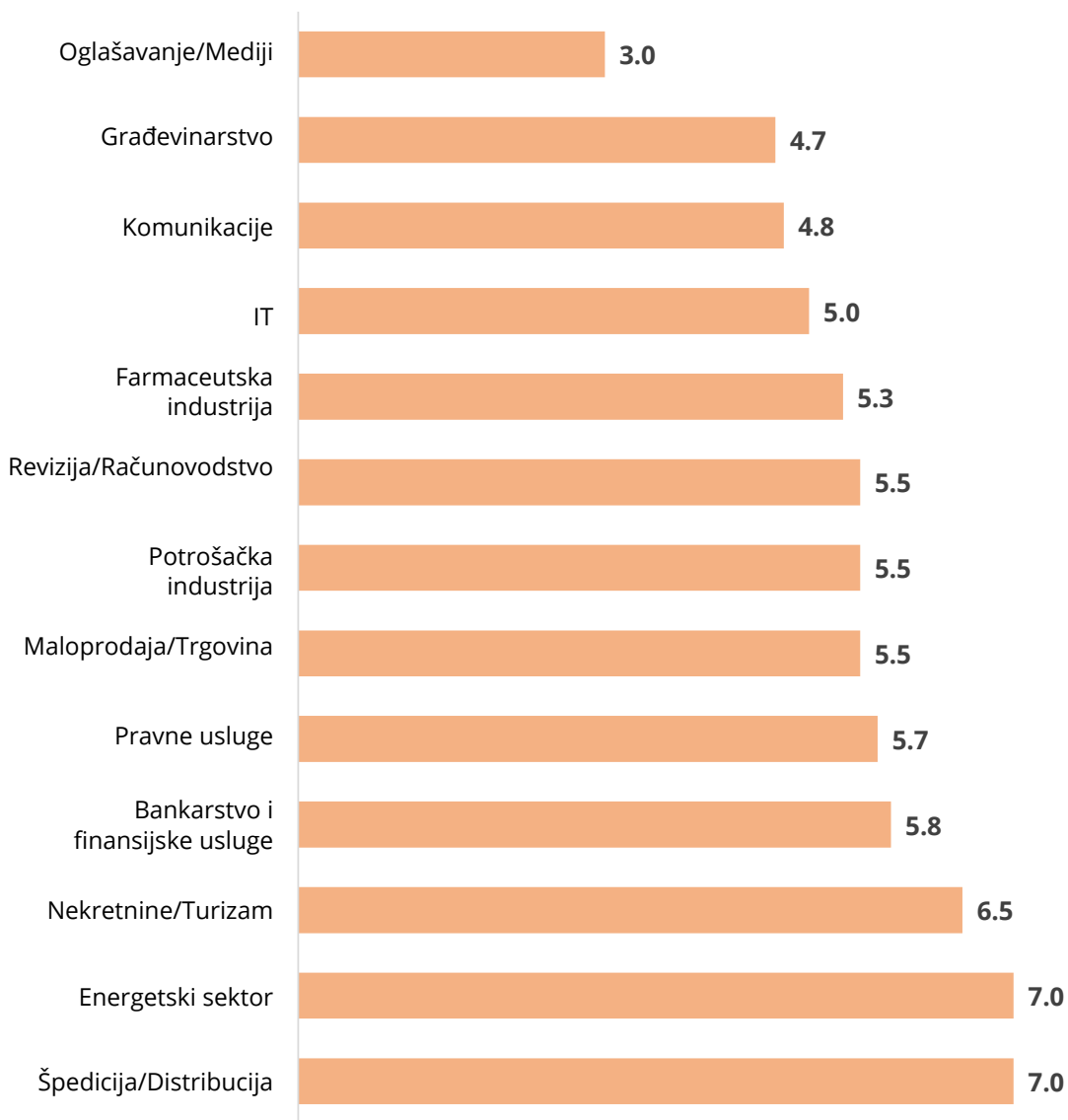

Zanimljivo je što su energetska sektor i špedicija, odnosno distribucija označeni kao sektori sa najpovoljnijim poslovnim ambijentom, dobivši

ocjenu 7. S druge strane, zabrinjavajuće je to što je sektor oglašavanja, odnosno medija ocijenjen najnižom ocjenom, tj. 3.

POSLOVNI AMBIJENT U CRNOJ GORI - PREGLED PO SEKTORIMA

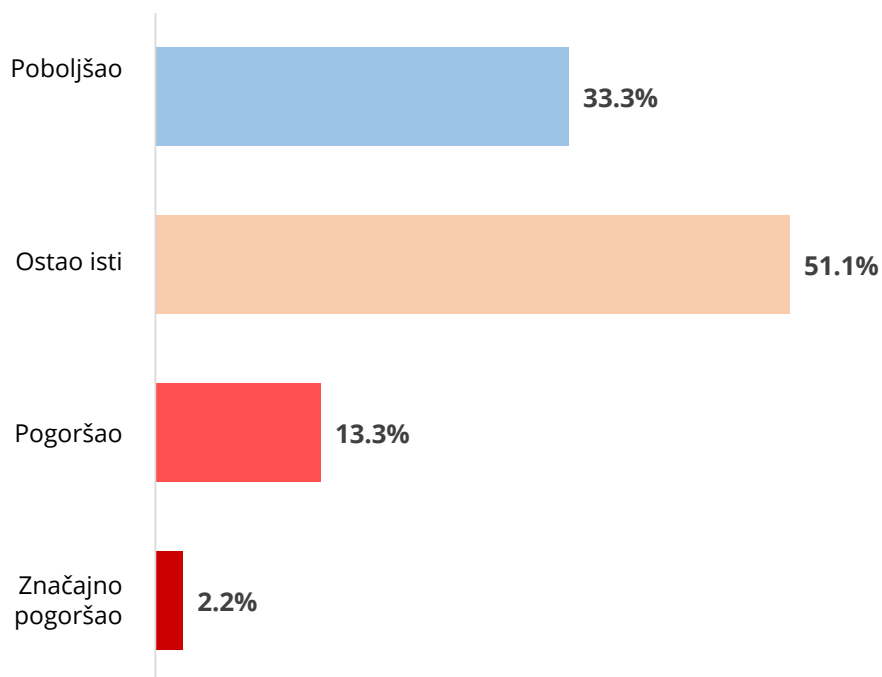

Kada se uzme u obzir dvogodišnji period za ocjenu poslovnog ambijenta, oko polovine članica koje su učestvovala u istraživanju ne primjećuju promjene u poslovnom ambijentu u tom periodu. Ipak, jedna

trećina članica vidi poboljšanja u poslovnom ambijentu. Oko 15% članica smatraju da se u njihovom sektoru poslovni ambijent pogoršao ili značajno pogoršao.

PREGLED POSLOVNOG AMBIJENTA ZA PERIOD OD DVIJE GODINE

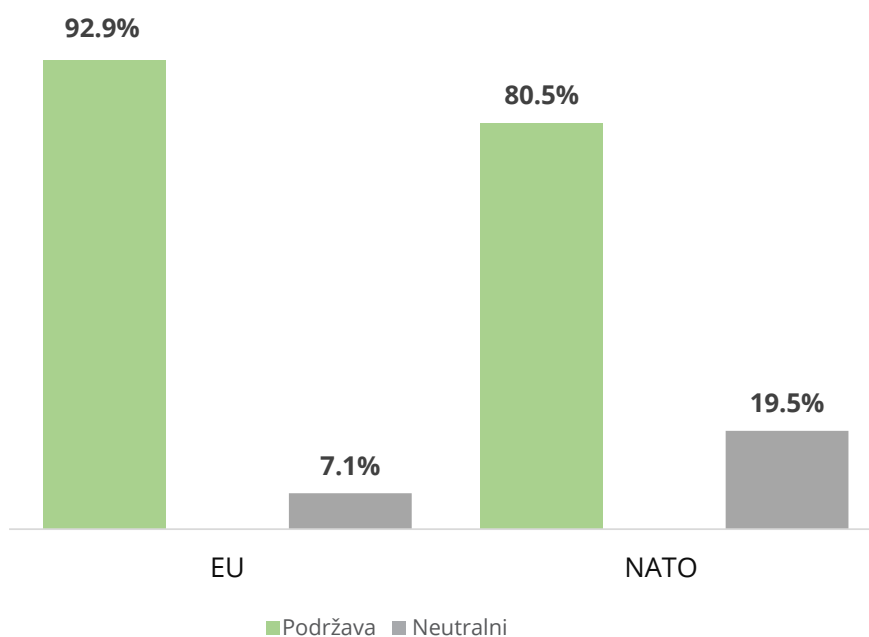
Kao što je već rečeno, članstvo Crne Gore u EU i NATO su pravci kojima je država krenula od obnove svoje nezavisnosti. Smatra se da oba članstva imaju veliki uticaj na privlačenje novih investitora. Iz istraživanja koje je sprovedeno među članicama AmCham-a, vidi se da poslovna zajednica u Crnoj

Gori podržava članstvo Crne Gore u EU (92,9%) i NATO-u (80,5%).

Takođe, sličan procenat članica koje podržavaju ova članstva, smatraju da bi ona unaprijedila poslovni ambijent u državi.

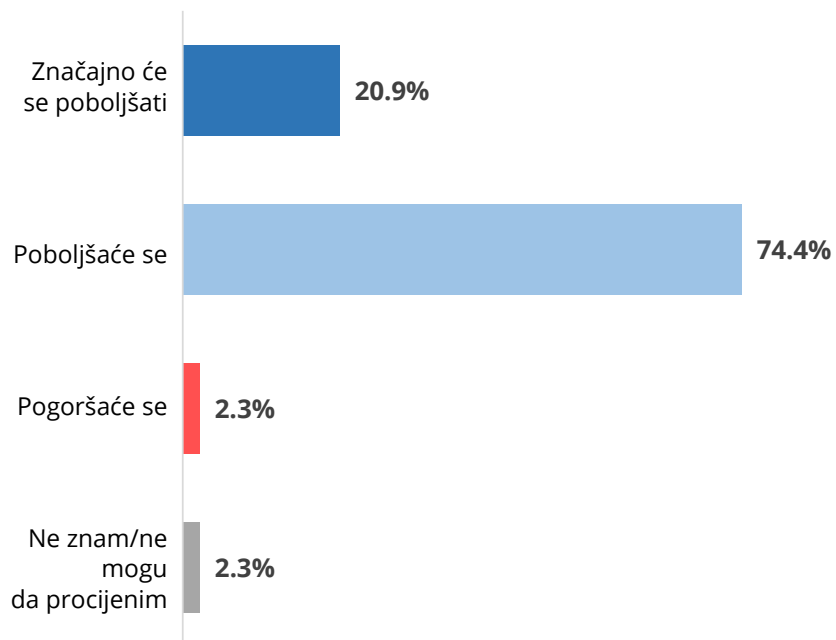

STAV ČLANICA AMCHAM O ČLANSTVU U EU I NATO

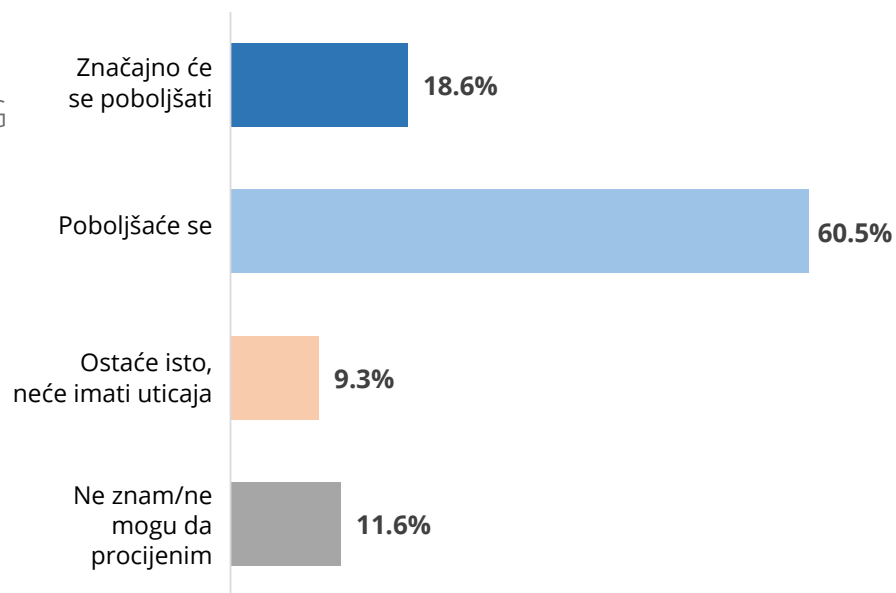

UTICAJ
CRNOGORSKOG
ČLANSTVA U EU
NA POSLOVNI
AMBIJENT

UTICAJ
CRNOGORSKOG
ČLANSTVA
U NATO NA
POSLOVNI
AMBIJENT

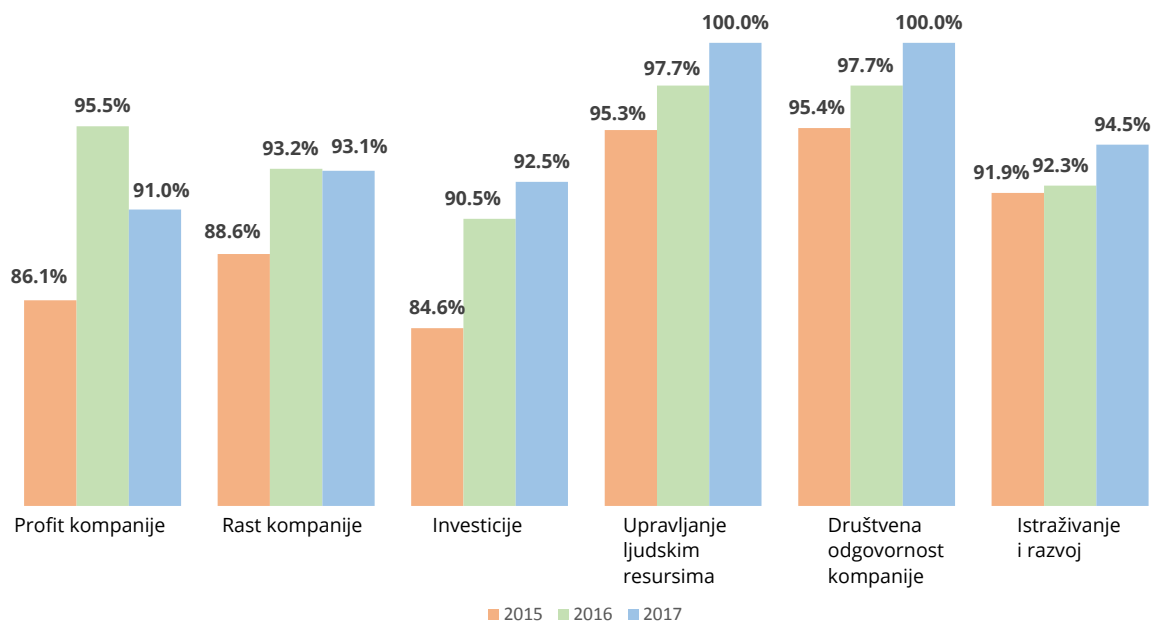

Osim opisa trenutnog stanja poslovnog ambijenta, AmCham je od svojih članica tražio da procijene rezultate koje je njihova kompanija postigla tokom prethodne i tekuće godine, te koje će postići tokom sljedeće godine. Ohrabrujuće je što procjene pokazuju pozitivan trend. U procjeni profita kompanije, oko 86% članica je 2015. godinu ocijenilo kao dobru ili veoma dobru, a 95,5% članica je isto izjavilo za tekuću godinu. Takođe, 91% članica vjeruje da će im profit biti dobar, ili veoma dobar tokom 2017. godine. Oko 89% kompanija su svoj rast tokom prethodne godine ocijenile kao

dobar ili veoma dobar. Uočava se trend rasta, sa oko 93% kompanija koje svoj rast tokom tekuće godine označavaju kao dobar. Otprilike isti broj kompanija očekuje slične rezultate po pitanju rasta za 2017. godinu. Ohrabrujuće je vidjeti da sve više kompanija planira investicije u predstojećem periodu. Za svaku godinu, sve više kompanija koje su učestvovala u istraživanju ocijenjuje svoje upravljanje ljudskim resursima i korporativnu društvenu odgovornost kao dobru ili veoma dobru. Takođe, za svaku godinu, podaci pokazuju da rast na polju istraživanja i razvoja.

PROCJENA REZULTATA POSLOVANJA KOMPANIJA ZA GODINE 2015/2016/2017

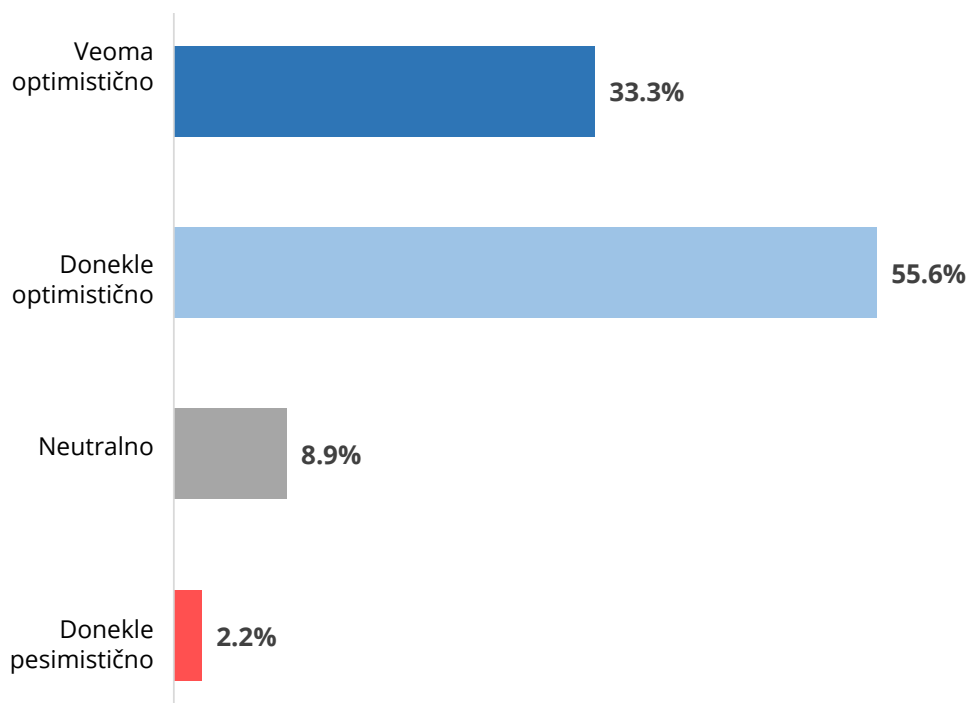
Pored ovih podataka, od članica je traženo da daju prognozu svog poslovanja u predstojećem petogodišnjem periodu. Ohrabrujuće je to što u poslovnoj zajednici postoji optimizam, pri čemu je oko 89% članica koje su učestvovala u istraživanju veoma ili donekle optimistično po pitanju petogodišnje perspektive njihove kompanije. S druge strane, samo 2,2% članica su donekle pesimistične po pitanju budućnosti njihove kompanije.

Glavni razlozi koji članice navode za svoj optimizam su predstojeće integracije države, prognoza ekonomskog rasta, kao i razvoj infrastrukture i

potencijal koji država ima za razvoj informacionih tehnologija. S druge strane, pesimistično nastrojene članice kao razloge koji će u budućnosti ugroziti poslovni ambijent navode nedostatak transparentnosti u procesu donošenja odluka i nedostatak dijaloga između privatnog i javnog sektora. Takođe, kao razlozi za zabrinutost navedeni su strog sistem nabavki, kao i nedostatak jednakih uslova za poslovanje na tržištu. Još jedno od bitnih pitanja koje treba unaprijediti u što skorijoj budućnosti jeste tretman trenutnih investitora i rješavanje problema u vezi sa kašnjenjem planiranih investicija.

POSLOVNA PERSPEKTIVA KOMPANIJA ZA NAREDNI PETOGODIŠNJI PERIOD

Vladavina prava

INTERVJU SA PREDSJEDNIKOM KOMITETA ZA SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE, GDINOM VIDAKOM STANIĆEM

Specijalista za korporativne i komercijalne poslove, Sektor korporativnih poslova, Direktorat pravnih poslova i Sekretarijat kompanije, Crnogorski Telekom

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje sivog tržišta ili sive ekonomije u Crnoj Gori?

Gdin Stanić: Sivo tržište kao kompleksan pojam sagledavamo sa više aspekata, te u tom smislu možemo govoriti o granama privrede u okviru kojih posluju privredna društva koja su najviše izložena neloyalnoj konkurenciji, te posljedično slabljenju konkurentnosti. Pomenute grane privrede su intelektualna svojina, tržište rada, igre na sreću, pružanje usluga u turizmu, proizvodnja, uvoz i trgovina akciznim proizvodima, itd...

Ako bismo govorili o intelektualnoj svojini kao jednom od drastičnih primjera, te nečemu što je u proteklom periodu i bio fokus rada Komiteta, onda bismo stopu piraterije u Crnoj Gori označili kao izuzetno visoku u odnosu na EU standarde.

AmCham: Koje aktivnosti je AmCham Komitet za suzbijanje sive ekonomije sproveo u posljednje dvije godine kako bi poboljšao uslove za poslovanje u ovoj oblasti?

Gdin Stanić: AmCham Komitet za suzbijanje sive ekonomije pokušao je da svoj doprinos reduciranju sivog tržišta kroz komentare na zakonska rješenja koja po našem mišljenju sadrže problematične norme. Takođe, u dijelu zaštite prava intelektualne svojine

radili smo na edukaciji onih koji sprovode Zakon, pa na kraju i samih građana.

AmCham Komitet za suzbijanje sive ekonomije je u ovoj godini Ministarstvu ekonomije predstavio pozicioni dokument koji sadrži predloge izmjena Zakona o privrednim društvima za koje smatramo da bi obezbijedili siguran i efikasan okvir za poslovanje privrednih subjekata u Crnoj Gori. Takođe, u prethodnom periodu organizovali smo radionice za javnu upravu, odnosno Poresku upravu i Tržišnu inspekciju na temu nelegalnog korišćenja softvera i novih tehničkih rješenja u ovom dijelu. U aprilu smo, zajedno sa Poreskom upravom i kompanijom članicom Microsoft, organizovali pres konferenciju u cilju podizanja svijesti o nelegalnoj upotrebi softvera.

AmCham: Gdje vidite unapređenje u smanjenju sive ekonomije u posljednje dvije godine?

Gdin Stanić: Evidentno je preduzimanje određenih koraka od strane nadležnih državnih organa, posebno u pogledu prepoznavanja potrebe za uključivanjem biznis zajednice u rješavanju ovog problema. Takođe, unapređenje se vidi i kroz edukaciju organa nadležnih za poslove inspeksijske kontrole čije ingerencije su jedan od najznačajnijih alata za suzbijanje ove pojave, a što je svakako i rezultat rada ovog Komiteta, te njegovih direktno zainteresovanih članica.

AmCham: Koje oblasti ili pitanja smatrate i dalje važnim za rješavanje kako bi obim sive ekonomije u Crnoj Gori bi smanjen?

Gđin Stanić: To je definitivno jasna i neselektivna primjena pozitivnih propisa. Svi znamo da su postojeća zakonska rješenja u skladu sa EU preporukama. Međutim sama implementacija postojećeg regulatornog okvira je prostor na kome je potrebno uložiti dodatni trud. Pritom ne govorim o aktivnostima koje imaju svoj početak i kraj, već o konstantnom procesu u koji moraju biti uključene sve zainteresovane strane uz najširu moguću saradnju države i biznis zajednice.

Ovakvom sinergijom, uz konsultovanje najbolje EU prakse, možemo očekivati rezultate po pitanju smanjenja obima sive ekonomije koji bi u krajnjem doveli do eliminisanja ove negativne pojave, koja jednako nagrizava i privredna društva koja posluju u postojećem zakonskom okviru i državu (kroz neefikasnu naplatu dažbina koje se odražavaju na budžet), te građane kao direktne korisnike budžetskih sredstava.

AmCham: Kako ocjenjujete funkcionisanje sudskog sistema u Crnoj Gori u smislu efikasnosti sudova i implementacije odluka sudova?

Gđin Stanić: Ocjena funkcionisanja sudskog sistema uslovljena je nizom faktora, ali je sveukupno u periodu od proteklih 5 godina došlo do značajnog napretka. Kada govorim o faktorima, prevashodno mislim na one koji određuju vrstu i kompleksnost sporova, gdje sporovi pojedine vrste (primjera radi građevinski, svojinski, itd.) i dalje značajno dugo traju. Evidentna je preopterećenost pojedinih sudova u odnosu na druge (centralne i primorske regije u odnosu na sjevernu regiju) koja značajno utiče na vremenski aspekt rješavanja pojedine pravne stvari. Takođe, u posljednjim godinama došlo je do značajnih rotacija

na sudskim pozicijama, bilo da se radi o prelasku u sud višeg stepena ili o napuštanju sudske funkcije, što po zakonu dovodi do obnavljanja cjelokupnog postupka. Ono što, rekao bih, dodatno opterećuje čitav postupak jeste stručnost i pristup vještaka koji se angažuju, posebno u određenim oblastima gdje vrlo često dolazi do nekoliko vještačenja ili do upliva istih u pravna pitanja.

Neophodno je dodatno unaprijediti i ubrzati postupak u sporovima u kojim u slučaju neblagovremenog rješavanja istih, postoji vjerovatnoća da će jedna od stranaka pretrpjeti štetu. Što se tiče implementacije sudskih odluka, na žalost pravosnažnost istih ne predstavlja garanciju da će stranka u sporu ostvariti svoje pravo, posebno iz razloga što se institut privremene mjere zabrane raspolaganja imovinom u praksi ne primjenjuje u obimu u kom bi trebalo, te uspjeh u sporu ne mora da znači i da će stranka svoje pravo i ostvariti.

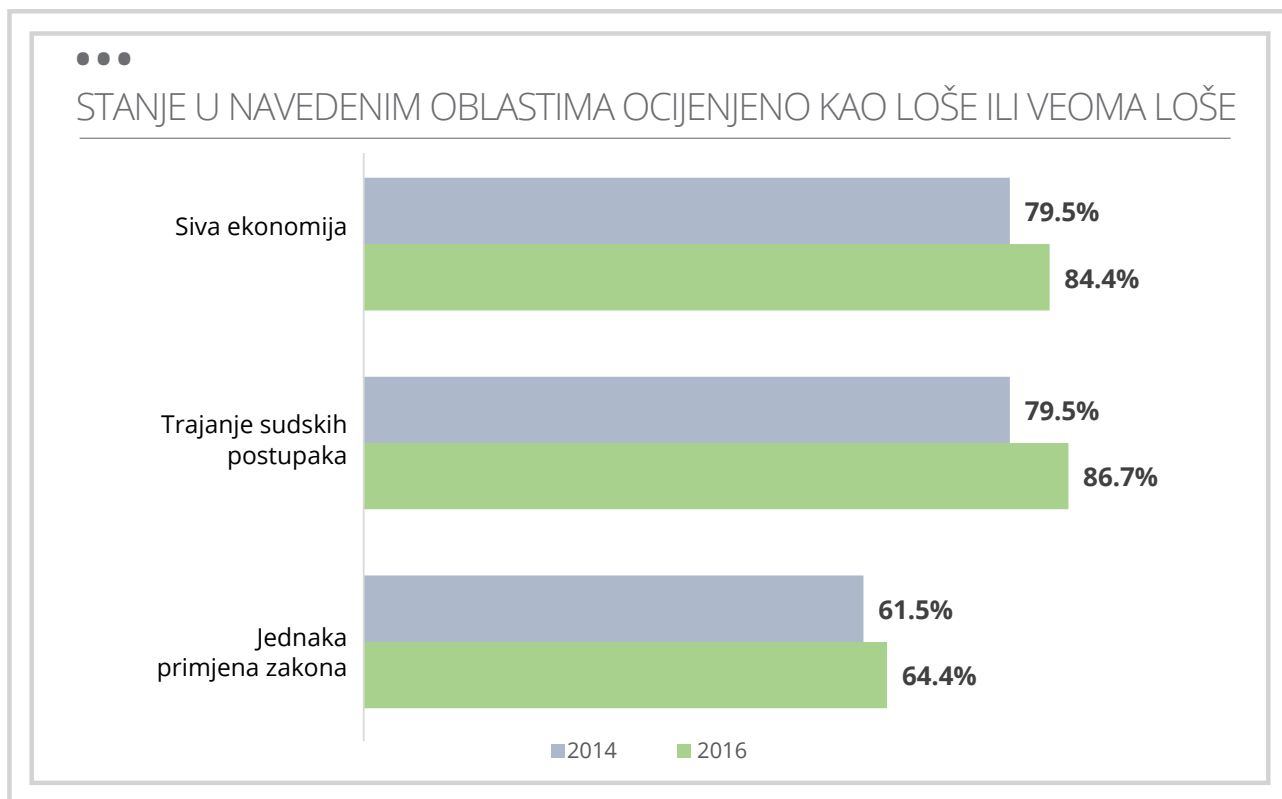
AmCham: Kako ocjenjujete efikasnost naplate potraživanja u prethodne dvije godine?

Gđin Stanić: Efikasnost naplate potraživanja je poboljšana uvođenjem instituta Javnog izvršitelja, koji su u značajnoj mjeri rasteretili nadležne redovne sudove u dijelu donošenja preliminarnih odluka i samog sprovođenja rješenja o izvršenju. I pored pomenutih značajnih pomaka, ono što je i dalje prisutno jeste da veliki broj dužnika bez osnova i valjanih dokaza ulaže prigovore na pomenuta rješenja o izvršenju, a da sud iste prihvata, te ih prevodi u parnicu. Sa druge strane, uvođenjem instituta Javnog izvršitelja u sprovođenju rješenja o izvršenju došlo je do djelotvornijeg sprovođenja mehanizama naplate koji odavno postoje (blokade primanja, računa i sl.) koji su posebno kod građana doveli do podizanja svijesti o neophodnosti blagovremenog izmirivanja računa, jer ih u protivnom očekuje izlaganje značajnom i nepotrebnom trošku.

>>> VLADAVINA PRAVA – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U oblasti vladavine prava, trajanje sudskih postupaka i obim sive ekonomije i dalje su glavna pitanja koja brinu većinu kompanija članica. Sudski postupci i dalje traju godinama, sprječavajući investitore da svoje projekte završe na vrijeme i povećavajući im gubitke. Članice navode aktivne sudske postupke koji traju već 5

ili više godina. Ova dva pitanja su bila razlog za zabrinutost i u Izvještaju AmCham-a o poslovnom ambijentu objavljenom u 2014. godini. U oba istraživanja, veoma veliki broj članica ove je oblasti označio kao loše ili veoma loše, pri čemu se njihov broj povećao u Izvještaju 2016. godine.

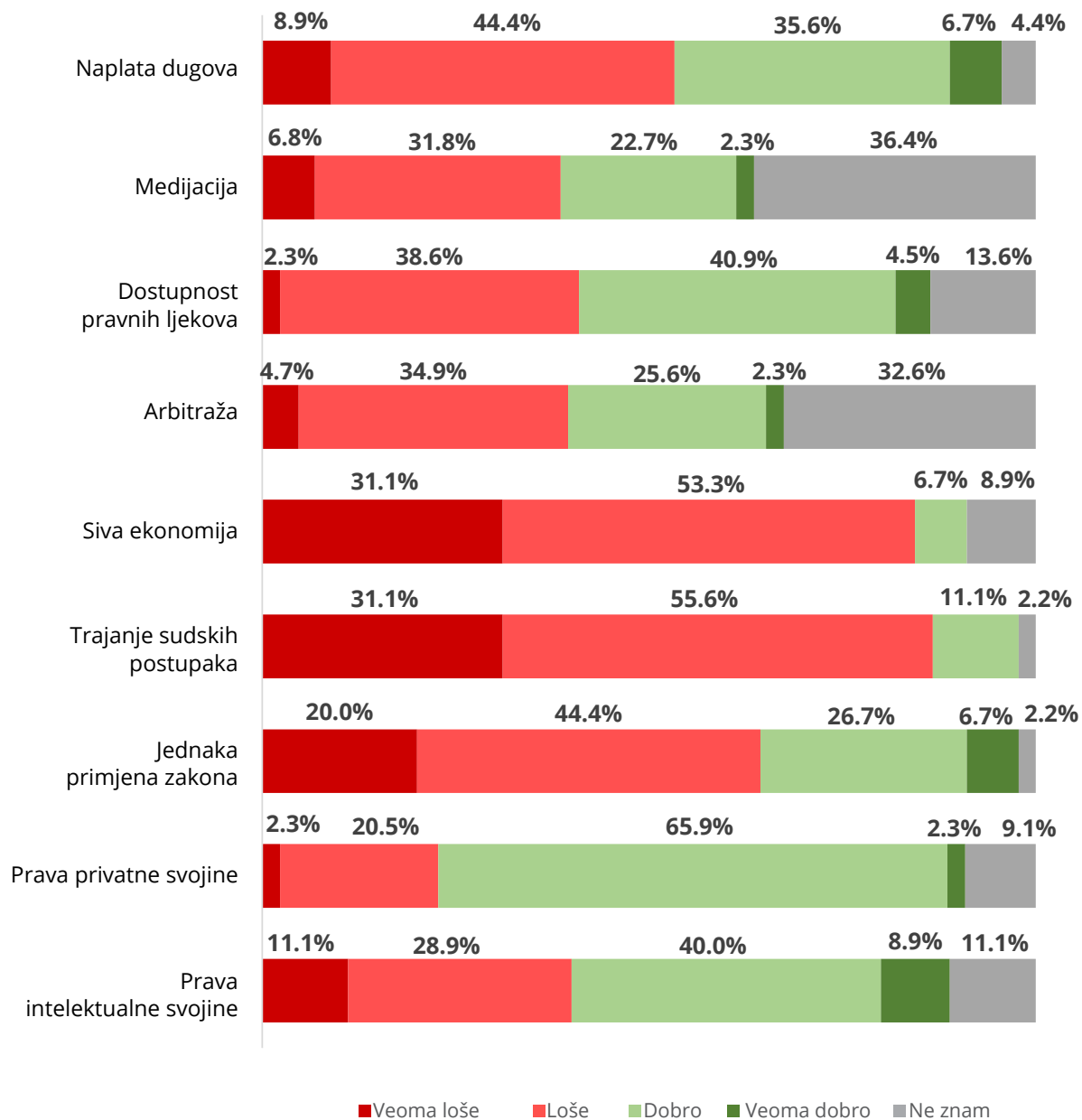
Izraženo u procentima, oko 87% članica koje su učestvovala u istraživanju trajanje sudskih postupaka označile su kao loše ili veoma loše. Štaviše, oko 62% članica tvrde da se uslovi nijesu promijenili u prethodne dvije godine. Slični trendovi važe i kada je u pitanju siva ekonomija. Oko 84% ispitanica sivu su ekonomiju označile kao ozbiljan problem. Osim toga, svega nešto manje od 50% članica tvrdi da uslovi nijesu promijenjeni u

protekle dvije godine. Oko 64% ispitanica su kazale da je jednaka primjena zakona na lošem ili veoma lošem nivou, a 60% njih ne vide nikakve promjene u ovoj oblasti u protekle dvije godine.

Positivno je to što je oko 68% članica pitanje imovinskih prava ocijenilo kao dobro ili veoma dobro.

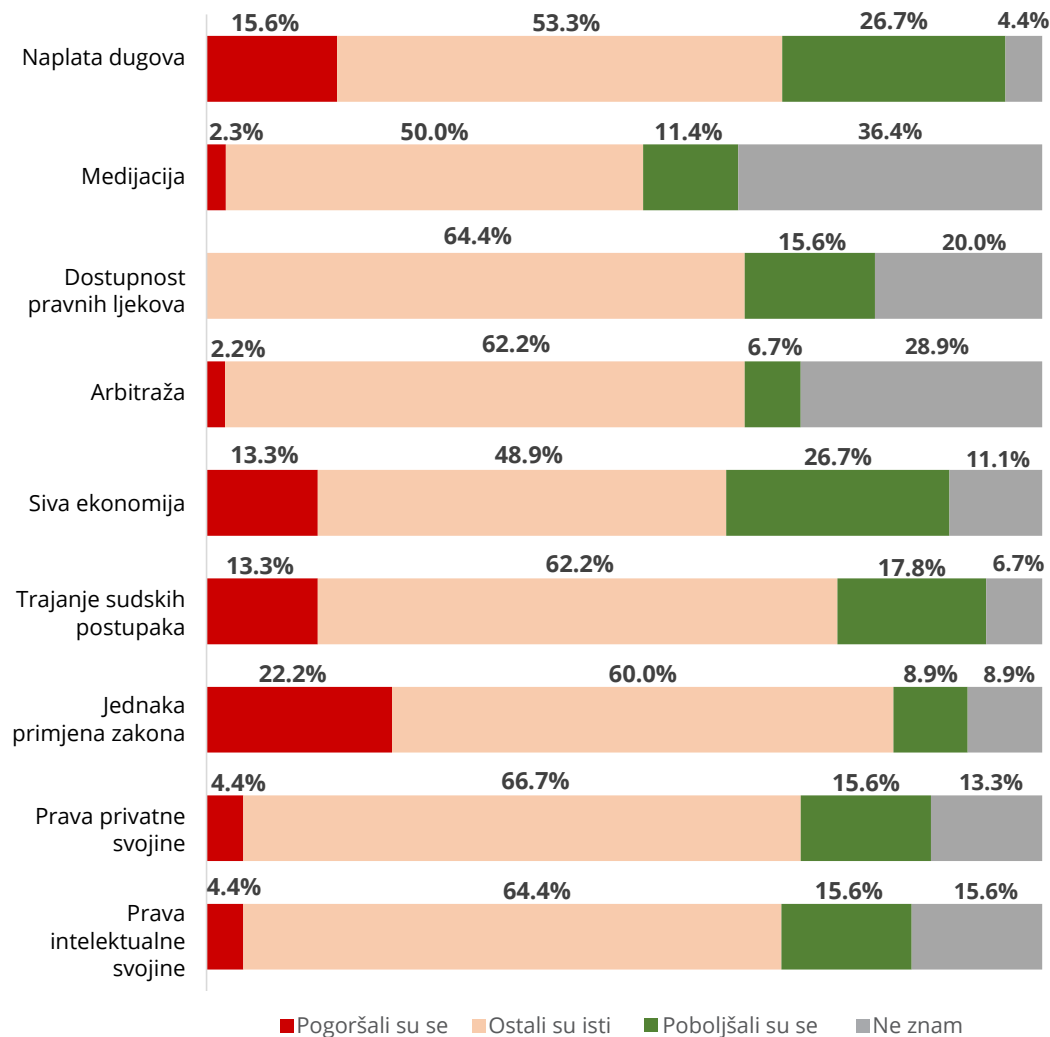

VLADAVINA PRAVA - USLOVI ZA POSLOVANJE

VLADAVINA PRAVA - PROMJENE U USLOVIMA ZA POSLOVANJE

Ono što su članice naglasile kao važno jeste da se poveća efikasnost sudova, a da se sudije obuču u vezi sa funkcionisanjem tržišne ekonomije, ali isto tako i da se obezbijedi da se sudske presude sprovode u praksi. Kada je u pitanju sivo tržište, članice su,

kao najbitnije uslove koje treba da obezbijede institucije u Crnoj Gori kako bi unaprijedile poslovni ambijent, naglasile ravnomjernu primjenu zakona i jednak tretman za sve učesnike na tržištu.

Ljudski resursi

INTERVJU SA PREDSEDNICOM KOMITETA ZA RADNE ODNOS, GĐOM DRAGANOM STOJKOVIĆ

Ekspertkinja za radne odnose i internu regulativu, Direktorat za ljudske resurse, Kabinet Izvršnog direktora, Crnogorski Telekom

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje tržišta rada i zakonodavstva u oblasti radnih odnosa u Crnoj Gori?

Gđa Stojković: Trenutno stanje tržišta rada a naročito zakonodavstva u oblasti radnih odnosa u Crnoj Gori se ne razlikuje značajno u odnosu na period koji je za nama. Konkurentnost među poslodavcima u pogledu atraktivnosti zapošljavanja je u IT sektoru više izražena nego što je to bio slučaj ranije u smislu da je izraženija borba za zaposlene koji posjeduju određenu vrstu kvalifikacija koja nije česta na tržištu. S druge strane, interesovanje za razvoj upravljanja ljudskim resursima napreduje što dokazuje da se razvijamo kao društvo jer uočavamo značaj kvalitetnog upravljanja ljudskim resursima i spremniji smo da u isto ulažemo.

AmCham: Koje je aktivnosti AmCham Komitet za radne odnose preduzeo u protekle dvije godine kako bi unaprijedio poslovni ambijent u oblasti rada?

Gđa Stojković: Prethodne dvije godine Komitet je prevashono djelovao na polju oblikovanja budućeg razvoja zakonodavnog okvira u oblasti radnih odnosa, povezivanju sa drugim poslovnim udruženjima kao i dijeljenju iskustva u oblasti upravljanja ljudskim resursima. Shvatajući značaj kvalitetnog i predvidljivog

zakonodavnog okvira, članovi Komiteta za radne odnose su krajem 2015. dobili priliku da preko svojih predstavnika u ekspertskom radnom tijelu predlažu i komentarišu rješenja koja su predmet teksta novog Zakona o radu koji je u pripremi. Osnova našeg djelovanja je Pozicioni dokument iz aprila 2014. godine što pruža konzistentnu polaznu tačku u stavovima koje zastupamo.

Komitet je bio aktivan i na polju zapošljavanja stranaca kroz učešće u inicijativi Savjeta stranih investitora koja je rezultirala potpisivanjem pozicionog dokumenta o Zakonu o strancima u septembru 2015. godine. Radi se o inicijativi koja je doprinijela poboljšanju ove oblasti budući da se u martu 2016. godine konačno odustalo od rješenja koja su bila ocijenjena kao limitirajuća i loša za poslovni ambijent. Danas na snazi imamo tekst Zakona koji nije savršen, ali je činjenica da su najlošija rješenja brisana i na taj način djelimično uvaženi naši i stavovi ostalih poslovnih udruženja.

Prva dva kvartala 2016. godine obilježila je reakcija Komiteta na Predlog Zakona o izmjenama Zakona o radu koji je trebao početi da se primjenjuje 1. jula 2016. godine. Ovog puta su najrelevantnija poslovna udruženja upornim, argumentovanim i brzim djelovanjem radili na podizanju svijesti o problematičnim rješenjima koja su bila integrisana u ovaj tekst što je u konačnom dalo konkretne rezultate.

Takođe, izuzetno smo ponosni i na redovne tematske sastanke HR zajednice koji se održavaju kvartalno i imaju za cilj razmjenu iskustava i povezivanje kolega koji se bave upravljanjem ljudskim resursima. Dakle, prevazilazimo granice Komiteta i ohrabrujemo kolege iz HR zajednice da razgovaraju i dijele iskustva iz ove oblasti. Uz opažen odziv i koncept prema kom kompanije članice imaju ulogu domaćina za njihovo održavanje, sastanci HR zajednice predstavljaju efikasan pravac razvoja i povezivanja HR profesionalaca i onih koji bi željeli da to postanu.

I pored toga što nije u direktnoj vezi sa radom Komiteta, smatram da je bitno pomenuti i AmCham Internship program koji se organizuje već 6 godina i koji predstavlja dobru praksu i priliku za promociju angažovanja mladih ljudi koji na taj način imaju priliku da oprobaju stečene vještine u biznisu.

AmCham: U kojim oblastima se vidi poboljšanje poslovnog ambijenta u oblasti rada u posljednje 2 godine?

Gđa Stojković: Poboljšanje poslovnog ambijenta u oblasti rada može se uočiti u povećanju transparentnosti u procesu donošenja odluka ali i većem uključivanju poslovnih struktura u proces koji prethodi donošenju regulative u ovoj oblasti. Takođe, nacrtom novog Zakona o radu koji je dostavljen na dalji rad radnoj grupi, Vlada je kroz djelovanje nadležnog Ministarstva pokazala spremnost za liberalniji pristup u ovoj oblasti i nadamo se da će taj pravac razvoja biti nastavljen. Poboljšanje poslovnog ambijenta je vidno i na polju većeg interesovanja za oblast upravljanja ljudskim resursima i to naročito kada je riječ o profesionalnom razvoju i motivaciji zaposlenih čime dešavanja na našem tržištu bivaju sve bliža globalnim trendovima u ovoj oblasti.

AmCham: Koje oblasti ili pitanja i dalje vidite kao važna za rješavanje kako bi se poboljšao poslovni ambijent u oblasti rada u Crnoj Gori?

Gđa Stojković: Smatram da pažnju treba posvetiti doslednoj primjeni propisa od strane svih poslodavaca jer se u suprotnom poslodavci koji poštuju propise suočavaju sa izazovima nelojalne konkurencije što ne smije biti slučaj. Sa druge strane, zaposlene često treba podsjetiti da nema zaposlenih bez poslodavaca koji dobro posluju. Ovo je zadatak države, ali i poslovnih udruženja koja treba da promovišu legalne vidove poslovanja. Drugi segment je stabilna, jasna i liberalna zakonska regulativa koja je usklađena sa evropskim standardima. U vezi sa ovim, neizostavno se mora govoriti o novom Zakonu o radu jer su očekivanja velika ali i u daljem unapređenju rješenja o zapošljavanju stranaca iz Zakona o strancima. Prostor za unapređenje vidim i u promociji volonterskog rada u Crnoj Gori jer je utisak da Zakon o volonterskom radu nije na adekvatan način integrisan u naš sistem.

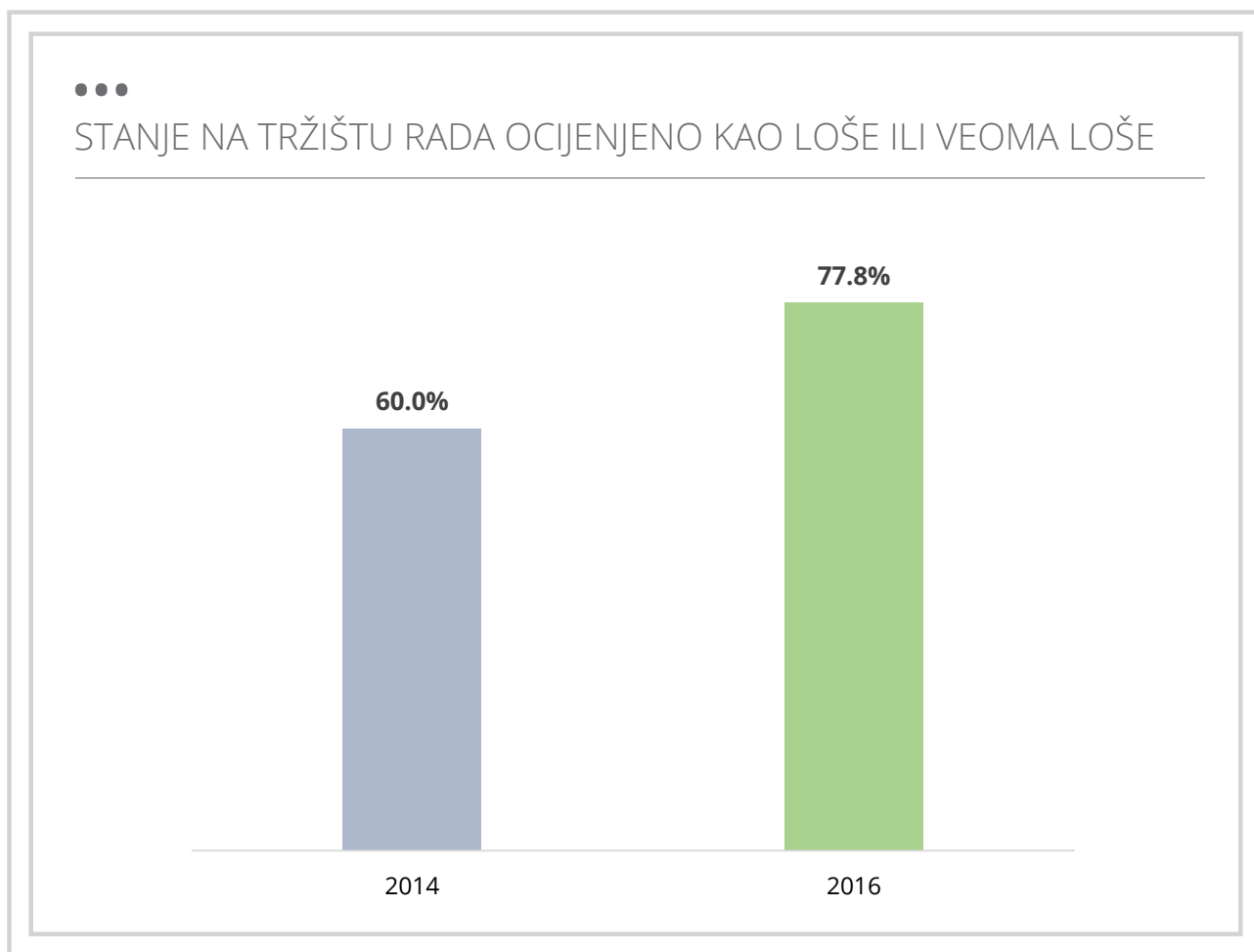
Saradnja sa nadležnim tijelima u periodu koji prethodi donošenju zakona i podzakonskih akata bi trebala biti bolja i produktivnija. Dakle, ne smije biti riječi o saradnji radi saradnje već o istinskom razumijevanju problema biznisa sa jedne strane ali i razumijevanju budućeg pravca razvoja države sa druge strane.

>>> LJUDSKI RESURSI – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Malo toga se promijenilo u oblasti ljudskih resursa otkad je 2014. godine izdat prethodni Izvještaj o poslovnom ambijentu. Sveukupno stanje poslovnog ambijenta u ovoj oblasti se još uvijek

smatra lošim. Oko 78% članica ocijenile su stanje na tržištu rada kao loše ili veoma loše u ovogodišnjem istraživanju, u poređenju sa 60% članica koje su isto izjavile 2014. godine.

Osnovni izazovi sa kojima se kompanije suočavaju u ovoj oblasti su stope poreza i doprinosa, zakonodavni okvir u oblasti rada u Crnoj Gori kao i nedostatak kvalifikovane radne snage.

Stope poreza i doprinosa zaista jesu snižene 2016. godine, pri čemu je Vlada donijela odluku da se smanji tzv. „krizni porez“, koji je nametnut na porez na lični dohodak. Stopa poreza na lični dohodak

je 9%, a dodatni porez je sa 4% iz 2015. smanjen na 2% 2016. godine. Ipak, oko 67% članica koje su učestvovala u istraživanju smatraju da su stope poreza i doprinosa još uvijek visoke.

Radno zakonodavstvo Crne Gore, koje se sastoji od Zakona o radu i kolektivnih ugovora na različitim nivoima smatra se prevaziđenim i neusklađenim sa funkcionisanjem tržišta rada. Potrebno je sprovesti reforme u ovoj oblasti u pravcu usvajanja jednostavnije i fleksibilnije regulative. Jedno od najznačajnijih unapređenja u ovoj oblasti bila bi promjena trenutne procedure za otpuštanje radnika i jednostavnija definicija pojma zarade. Članovi AmCham-a smatraju da Zakon o radu Crne Gore treba da bude ključni pravni akt kojim će se definisati odnos zaposleni-poslodavac. Svi kolektivni ugovori treba da budu usklađeni sa Zakonom.

Pozitivno je to što su prenos poslova na podizvođače i zapošljavanje stranaca ocijenjeni dobrom ocjenom. Usvajanjem amandmana na Zakon o strancima 2016. godine, pojednostavljeno je zapošljavanje stranaca. Poslovna zajednica se zalagala za promjenu odredbe kojom se definisalo da pri zapošljavanju stranaca kompanija mora da pribavi dokaz da u Crnoj Gori nema nezaposlenih crnogorskih državljana koji posjeduju traženu stručnu spremu i kvalifikacije. Tokom 2016. godine, ova odredba je promijenjena, što je omogućilo poslodavcima da svoje radnike biraju na osnovu kriterijuma koje pojedinačne kompanije smatraju bitnim.

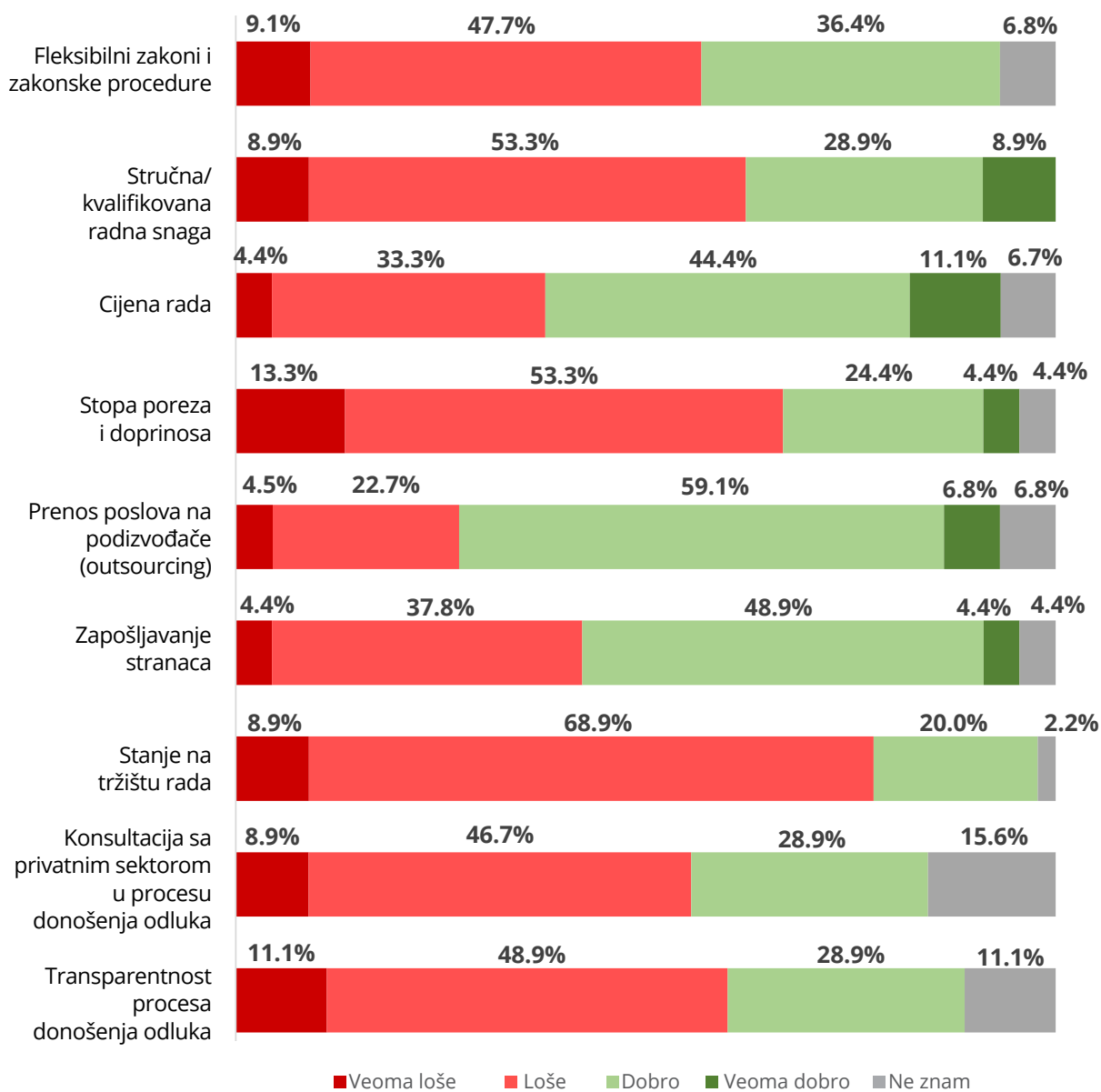
Od članica je traženo da ocijene konsultovanje privatnog sektora od strane donosioca odluka u procesu odlučivanja. 55,6% članica je stepen u kome su uključene u proces odlučivanja ocijenilo kao loš ili veoma loš, čime su pokazale da privatni

sektor očekuje da bude više uključen u kreiranje politika od velikog uticaja na njihovo poslovanje.

Još jedno veoma važno pitanje koje treba konstantno unapređivati jesu znanja i vještine radne snage u Crnoj Gori. Kompanije teško da mogu da nađu kvalifikovane menadžere srednjeg nivoa, ali isto tako i radnike koji posjeduju određena specijalistička znanja potrebna u određenim privrednim granama. U posljednje vrijeme, osim Vladinih programa, poslodavci su sami pokrenuli različite programe stažiranja kako bi obučili radnu snagu. Još jedan od problema sa kojima se poslodavci suočavaju jeste preferenca mladih da rade za državne organe umjesto za privatne kompanije. Ovaj trend treba promijeniti intezivnom saradnjom Vlade i privatnih kompanija kako bi obrazovali i informisali mlade o potrebama tržišta, a privatne kompanije učinili privlačnijom opcijom za zapošljavanje.

LJUDSKI RESURSI - USLOVI ZA POSLOVANJE

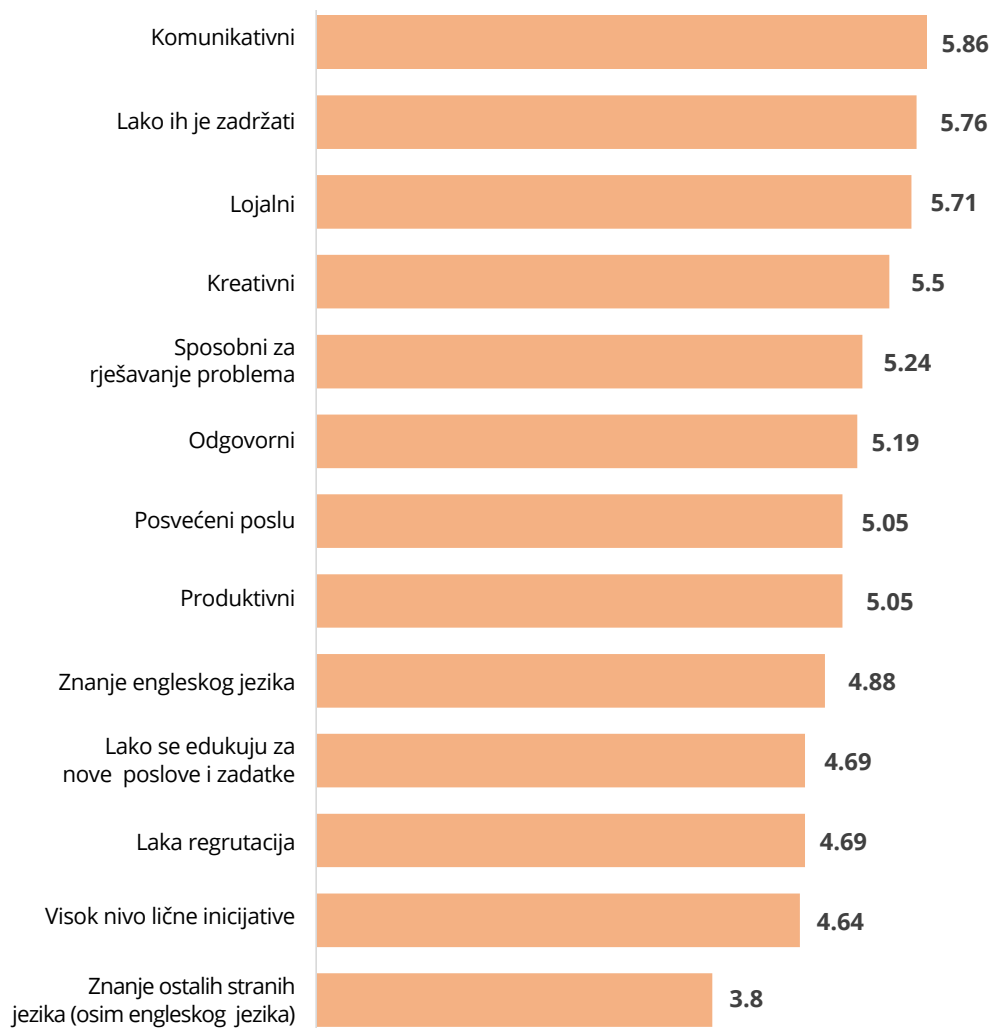

U okviru istraživanja, od članica smo tražili da ocjenom od 1 do 10 ocijene ljudski kapital u Crnoj Gori. Dobijena prosječna ocjena je oko 5. Crnogorci su dobro ocijenjeni u komunikaciji, lakom zadržavanju, odanosti i kreativnosti. S druge strane,

nijesu naročito dobri po pitanju samoinicijative, a najgore su ocijenjeni po pitanju poznavanja stranih jezika, osim engleskog. Pored toga, i poznavanje engleskog jezika je ocijenjeno ocjenom manjom od 5 i neophodno ga je značajno unaprijediti.

LJUDSKI KAPITAL U CRNOJ GORI NA SKALI OD 1 DO 10

Oporezivanje

INTERVJU SA POTPREDSJEDNICOM KOMITETA ZA POREZE, GĐOM SVETLANOM VUKSANOVIĆ

Izvršna direktorica, Philip Morris Montenegro

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje u oblasti oporezivanja u Crnoj Gori?

Gđa Vuksanović: Dosadašnje aktivnosti Ministarstva finansija u cilju unapređenja poreskog sistema, a naročito naplate poreza se mogu smatrati važnim korakom u cilju stvaranja adekvatnog poslovnog ambijenta. Međutim, privredni subjekti u narednom periodu očekuju dalje angažovanje koje će za rezultat imati transparentno i predvidljivo poslovno okruženje, koji promovise vladavinu prava na svim nivoima.

AmCham: Koje je aktivnosti AmCham Komitet za poreze preduzeo u protekle dvije godine kako bi unaprijedio poslovni ambijent u ovoj oblasti?

Gđa Vuksanović: Aktivnosti AmCham Komiteta za poreze u prethodne dvije godine bile su uglavnom usmjerene na zagovaranje unapređenja predvidljivosti i transparentnosti poreskog sistema. U tom cilju Ministarstvu finansija smo predstavili dokument kojim smo istakli oblasti koje treba unaprijediti i dali konkretne preporuke za unapređenje poreske politike. Prije svega, naše preporuke su usmjerene na održavanje kontinuiteta u poreskoj politici, unapređenje transparentnosti usvajanja propisa i njihove primjene, kao i eliminisanje retroaktivne primjene propisa i različite interpretacije istih od strane institucija koje

ih sprovode. Dalja komunikacija sa Ministarstvom finansija išla je u pravcu davanja preporuka na konkretne norme, pa smo u tekućoj godini pripremili pozicioni dokument sa komentarima na Zakon o porezu na dodatu vrijednost. Planiramo i u narednom periodu da budemo izvor konstruktivnih preporuka Ministarstvu finansija i Poreskoj upravi, u cilju unapređenja poreske politike, ali i sveukupnog poslovnog ambijenta u Crnoj Gori.

AmCham: U kojim oblastima se vidi poboljšanje poslovnog ambijenta u poreskoj politici u posljednje 2 godine?

Gđa Vuksanović: Jasan je napor Ministarstva finansija u iznalaženju mjera za poboljšanje naplate poreskih obaveza, naročito u dijelu izuzetno velikih dugovanja pojedinih poreskih obveznika. S tim uvezi uvođenje alternativnih načina naplata, na osnovu Uredbe o postupku naplate poreskih potraživanja imovinom poreskih obveznika, jeste jedna od mjera koja zahtijeva dalje angažovanje kako bi efekti na budžet Crne Gore biti vidljivi.

Vjerujemo da uvođenje stimulativnih poreskih stopa za određene oblasti od značaja za Crnu Goru može dugoročno značajno doprinijeti većim prilivima sredstava u budžet i povećanju konkurentnosti naše države na globalnom tržištu. U tom smislu, smatramo unapređenjem izmjene Zakona o PDV-u kojim se smanjuje poreska stopa

za ugostiteljske usluge hotela sa četiri zvjezdice na sjeveru i pet u centralnom i jučnom dijelu.

AmCham: Kako ocjenjujete rad i efikasnost Poreske uprave u posljednje dvije godine?

Gđa Vuksanović: Na osnovu zvanične statistike Poreske uprave imamo informacije da je u prethodnom periodu poboljšana naplata poreskih obaveza i da je to rezultat koordiniranih aktivnosti svih službi u Poreskoj upravi, ali i urednih poreskih obveznika. Osim toga vidljivi su naponi Poresku uprave u cilju automatizacije i osavremenjavanja dostavljanja poreskih prijava sto u velikom dijelu olakšava i rad poreskih obveznika.

AmCham: Koje oblasti ili pitanja i dalje vidite kao važna za rješavanje kako bi se poboljšao poslovni ambijent u oblasti oporezivanja u Crnoj Gori?

Gđa Vuksanović: Prije svega, smatramo veoma važnim održavanje kontinuiteta u poreskoj politici. Stopa poreza na dobit od 9% je veoma atraktivna. Takođe, stopa poreza na dodatu vrijednost je konkurentna. Ne bi bilo preporučljivo donositi bilo kakve nagle odluke u vezi sa izmjenama ovih vrijednosti. Smatramo da izmjene poreskih zakona moraju biti transparentne i da su potrebni dodatni naponi u pravcu eliminisanja retroaktivne primjene propisa u poreskom sistemu. U tom smjeru treba eliminisati diskreciju i netransparentnost i u samoj primjeni poreskih propisa. Vjerujemo da su ovo osnovna načela čija bi snažnija primjena u narednom periodu zaista značajno unaprijedila poreski sistem i uopšte poslovni ambijent u oblasti oporezivanja u Crnoj Gori. AmCham Komitet za poreze stoji na raspolaganju donosiocima odluka u Crnoj Gori kao podrška u ovim naporima.

»» OPOREZIVANJE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Značajan broj članica koje su učestvovalе u istraživanju tvrdi da nema promjena u oporezivanju u proteklom dvogodišnjem periodu.

Kao što je ranije napomenuto, porez na lični dohodak je ostao isti, ali je dodatni porez na lična primanja koja prevazilaze bruto iznos od 720€ smanjen sa 4 na 2%. Međutim, kompanije još uvijek smatraju da ga treba dodatno smanjiti kako bi poslovni ambijent bio unaprijeđen.

Porez na dobit (9%) je još uvijek privlačan element za poslovanje u Crnoj Gori, a PDV je ostao nepromijenjen, na nivou od 19%. Skupština Crne Gore je usvojila amandmane na Zakon o PDV-u u avgustu 2016. godine, definišući nižu stopu poreza na ugostiteljske usluge u hotelima sa četiri zvjezdice na sjeveru i hotelima sa pet zvjezdica u centralnoj i južnoj regiji države. Stopa PDV-a za ugostiteljske usluge iznosi 7% i primjenjivaće se od 1. januara 2018. godine.

S druge strane neophodno je unaprijediti transparentnost i jasnoću propisa, kao i njihovu primjenu. Kompanije i dalje smatraju da postoji neadekvatna komunikacija između najvažnijih kreatora politika u oblasti oporezivanja. Zakoni i podzakonska akta često nijesu usaglašeni i jasni, a njihova primjena je podložna slobodnoj procjeni inspektora. Ovo ne doprinosi stvaranju transparentnog i predvidivog poslovnog ambijenta.

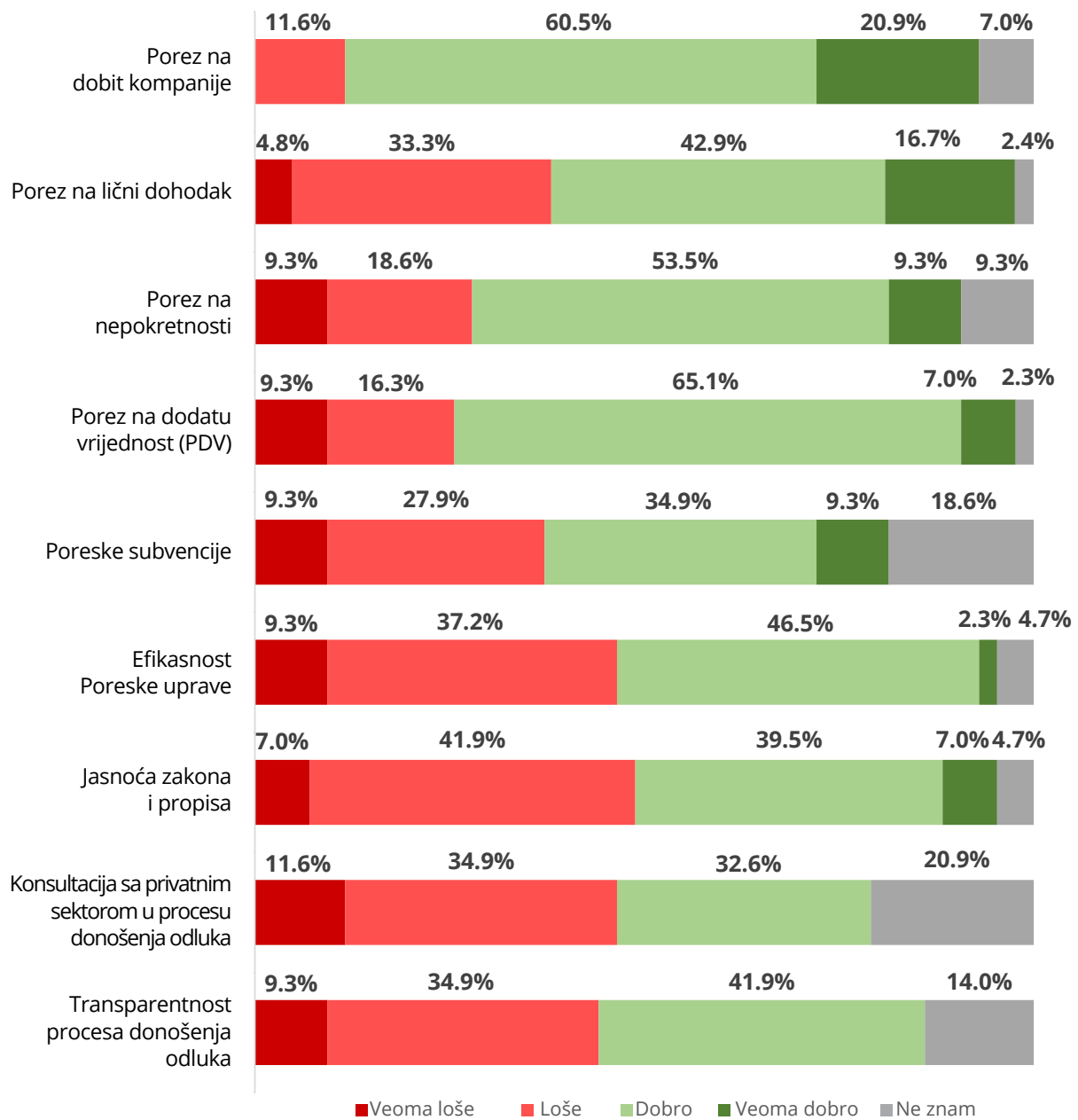
Takođe, privatni sektor smatra da treba unaprijediti komunikaciju sa Ministarstvom finansija u procesu usvajanja odluka i izmjene regulative. Privatni sektor treba da bude uključen u kreiranje propisa

koji značajno utiču na poslovanje, ali i da doprinese informacijama i primjerima iz prakse koje će podijeliti sa donosiocima odluka.

Primijećeno je značajno poboljšanje u efikasnosti rada Poreske uprave. Ipak, potrebno je dalje unapređivati naplatu poreskih dugovanja.

OPOREZIVANJE - USLOVI ZA POSLOVANJE

Građevinarstvo
i nekretnine

INTERVJU SA PREDSJEDNIKOM KOMITETA ZA NEKRETNINE, GDINOM SAVOM ĐUROVIĆEM

Direktor pravnog sektora, Adriatic Marinas

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje u oblasti građevinarstva i nekretnina u Crnoj Gori?

Gđin Đurović: U oblasti građevinarstva i nekretnina u Crnoj Gori imamo, uprkos znatnim iskušenjima na domaćem i inostranom tržištu, veoma značajne investicije, naročito na primorju i u centralnom dijelu države. Ovaj trend nažalost nije praćen i u sjevernom dijelu države, ali očekuju se značajne investicije i u tom području. Na zakonodavnom planu očekujemo izmjenu propisa o planiranju i gradnji objekata sa ciljem uspostavljanja što veće fleksibilnosti u ovoj oblasti kako bi se odgovorilo kako zahtjevima struke tako i tržišnim uslovima od kojih ova djelatnost u konačnom i zavisi.

AmCham: Koje je aktivnosti AmCham Komitet za nekretnine preduzeo u protekle dvije godine kako bi unaprijedio poslovni ambijent u ovoj oblasti?

Gđin Đurović: Komitet za nekretnine je, zajedno sa ostalim poslovnim udruženjima u CG, dostavljao više inicijativa nadležnim organima za izmjenu Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata. Takođe, član Komiteta je učestvovao u radnoj grupi za izradu nacрта ovog Zakona kako bi se otklonile postojeće dileme u vezi primjene ovog i pratećih propisa. Naša namjera je bila da damo doprinos da se

omogući još brža procedura izdavanja građevinskih dozvola i naročito rješavanje imovinsko-pravnih odnosa vezanih za urbanizovano zemljište, što je kako znamo dovelo do zastoja brojnih investicija u Crnoj Gori na štetu svih nas.

Komitet za nekretnine je takođe dostavljao predloge za izmjene Zakona o turizmu i podzakonskih akata radi rješavanja problema koje su pojedina rješenja iz ovih propisa izazvala u praksi, naročito u oblasti novih vrsta hotela koji se pojavljuju u crnogorskoj turističkoj industriji. Takođe, dali smo komentare na Prostorni plan priobalnog područja, zbog toga što mnogi naši članovi imaju dileme u vezi rješenja koja su data u ovom dokumentu, naročito u oblasti urbanizovanih zona na primorju koje bi trebalo da izgube taj status.

Komitet za nekretnine je dostavio nadležnim organima komentare na usvojene izmjene Zakona o porezu na nepokretnosti, jer su mnogi članovi Komiteta veoma negativno iznenađeni rješenjem iz Zakona da dugoročni zakupci državnog zemljišta, koji ulažu u visemilionske projekte, osim zakupnine moraju da plaćaju i porez na nepokretnosti kao da su vlasnici takvog zemljišta, a za šta je nemoguće naći paralelno rješenje u međunarodnoj praksi. Još jedno pitanje od interesa za kompanije koje se bave izgradnjom jeste poreski tretman neprodatih stanova i poslovnih prostora.

AmCham: U kojim oblastima se vidi poboljšanje poslovnog ambijenta u ovoj oblasti u posljednje 2 godine?

Gđin Đurović: Znatno je ubrzana procedura izdavanja građevinskih dozvola od strane nadležnog Ministarstva, ali izdavanje dokumentacije koja je neophodna za dobijanje same dozvole je postupak na kome treba dodatno raditi.

AmCham: Koje oblasti ili pitanja i dalje vidite kao važna za rješavanje kako bi se poboljšao poslovni ambijent u oblasti građevinarstva i nekretnina u Crnoj Gori?

Gđin Đurović: Vjerujem da je neophodan dalji rad na ubrzavanju postupka izdavanja građevinskih dozvola gdje je potrebna još bolja saradnja svih organa uključenih u ovaj postupak. Takođe, neophodno je uvođenje u propise onih rješenja koja će omogućiti efikasno rješavanje imovinsko-pravnih odnosa u oblasti urbanizovanog zemljišta. Dalje, potrebna je veća fleksibilnost u oblasti uređivanja novih hotelskih formi u Crnoj Gori s obzirom na stanje na turističkom tržištu Crne Gore. Preporučujem i smanjivanje odnosno ukidanje naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta koje se plaćaju opštinama i prenošenje obaveza komunalnog opremanja na investitora. Kao što sam rekao u nekom od prethodnih odgovora, moraju se ukinuti oporezivanja zakupaca državnog zemljišta koji se poreski tretiraju kao da su vlasnici takvog zemljišta, a ne zakupci.

»» GRAĐEVINARSTVO I NEKRETNINE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Turizam i nekretnine su i dalje jedna od najinteresantnijih privrednih grana za strane i domaće investitore. U toku je realizacija velikih turističkih projekata, većinom u južnom dijelu zemlje, dok sjever polako počinje da privlači značajne investicije.

Ipak, investitori se suočavaju sa problemima kada su u pitanju procedure i efikasnost administracije koja servisira njihove projekte. Neka od najvažnijih pitanja koja su bila istaknuta i u Izvještaju o poslovnom ambijentu u 2014. godini i dalje su aktuelna. Imovinsko-pravna pitanja, kao jedna od najvećih prepreka u procesu dobijanja građevinske dozvole, i dalje nijesu riješena. Drugo važno pitanje jesu naknade za komunalno opremanje, koje još uvijek nijesu ukinute, premda je Vlada to ranije najavljivala.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma preduzelo je aktivnosti za izradu nacrtu novog Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata. Očekivalo se da će ovaj zakonodavni akt dodatno pojednostaviti procedure za dobijanje građevinskih dozvola i ukloniti prepreke koje investitorima onemogućavaju da završe svoje projekte, između ostalog riješiti imovinska prava. Ovaj zakon, za koji je bilo planirano da bude usvojen u posljednjem kvartalu 2016. godine, i dalje je u proceduri u Ministarstvu.

AmCham je imao veoma aktivnu ulogu u izradi nacrtu novog Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata. Članovi AmCham Komiteta za nekretnine su se aktivno uključili dajući dodatne komentare

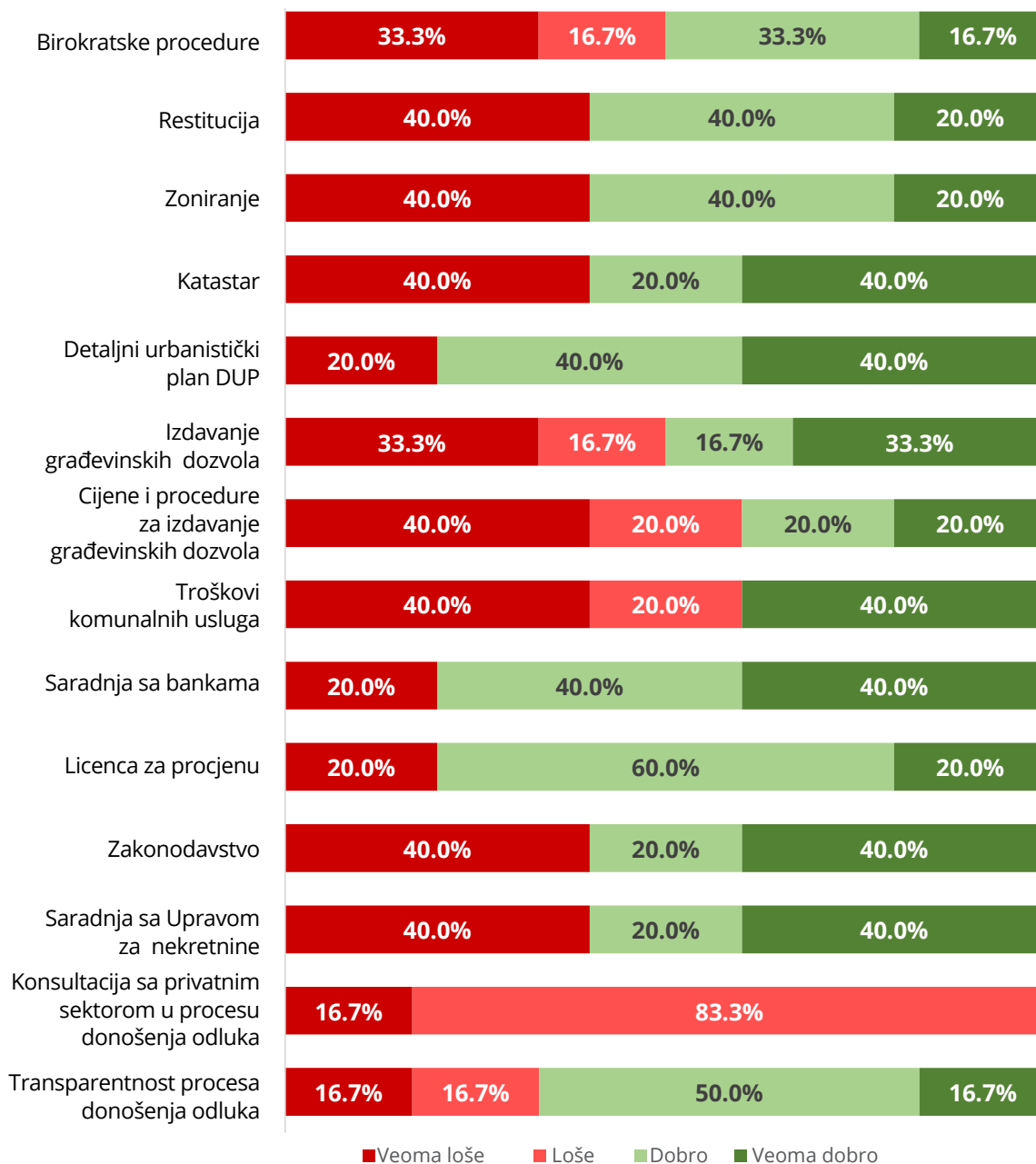
i primjere najbolje prakse kako bi se napravio veoma kvalitetan nacrt ovog akta. Međutim, kao što se može vidjeti iz rezultata ovog istraživanja, 100% članica koje su učestvovala u ovom istraživanju nijesu zadovoljne komunikacijom i konsultovanjem privatnog sektora u ovom procesu.

Još jedan od izazova sa kojim su se suočavali investitori tokom 2016. godine je Prostorni plan priobalnog područja, koji je početkom godine predložilo Ministarstvo održivog razvoja i turizma. Jedna od najupitnijih politika koju je Ministarstvo predložilo ovim dokumentom jeste smanjenje građevinskog zemljišta sa 15,5% na 9%. Ovo znači da će 6,5% zemljišta koje je bilo namijenjeno za izgradnju, biti prenamijenjeno na zelene površine ili slično, čime se smanjuje njegova početna vrijednost. S obzirom na to da Vlada nije planirala naknadu za vlasnike te zemlje, ostaje nejasno na koji način će se izvršiti ova promjena namjene, kao i kolike će biti negativne posljedice, ne samo po građevinski sektor, već i po sektor bankarstva i druge sektore.

U Izvještaju o poslovnom ambijentu iz 2014. godine, AmCham je najavila usvajanje Zakona o računovodstvu, kojim bi trebalo da se u crnogorski sistem uvedu međunarodni standardi za procjenu vrijednosti. Zakon je usvojen od strane Skupštine Crne Gore i stupio je na snagu u avgustu 2016. godine. Uvođenjem međunarodnih standarda za procjenu vrijednosti, procjena vrijednosti imovine vrši se u skladu sa međunarodno priznatom praksom, što je značajno unaprijedilo konkurentnost države u ovoj oblasti.

GRAĐEVINARSTVO I NEKRETNINE - USLOVI ZA POSLOVANJE

Zdravlje

INTERVJU SA PREDSJEDNIKOM KOMITETA ZA ZDRAVLJE, GDINOM BOGDANOM VUČENIĆEM

Direktor predstavništva, Sanofi

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje u oblasti farmaceutске i zdravstvene politike u Crnoj Gori?

Gdin Vučenić: Sistem zdravstvene zaštite u Crnoj Gori prolazi kroz tranzicioni period iz starog modela s troškovima zdravstvene zaštite u potpunosti pokrivenim od strane države, finansiranog od strane obveznog doprinosa na zarade i podršku državnog budžeta. Još uvijek drugačiji model nije implementiran, kao na primjer privatno zdravstveno osiguranje ili drugi načini finansiranja. Privatni sektor, koji još uvijek nije integrisan u sistem zdravstvene zaštite, sastoji se iz velikog broja zdravstvenih centara, stomatoloških centara i apoteka. Zbog toga su međunarodne kompanije posvećene osiguranju boljeg pristupa liječenju pacijentima i u potpunosti podržavaju jake i efikasne državne mehanizme koji vode reformi zdravstvenog sistema. Samo tako će transformacija biti sprovedena, efektivnim pravilima i mjerama u cilju garancije kvaliteta i efikasnosti zdravstvenih usluga i šireg pristupa efikasnoj terapiji svim pacijentima.

AmCham: Koje su to aktivnosti preduzete od strane AmCham Komiteta za zdravlje u posljednje dvije godine u cilju unapređenja stanja u ovoj oblasti?

Gdin Vučenić: Troškovi za zdravstvenu zaštitu su u porastu već nekoliko godina. Glavni razlozi

su starenje stanovništva, neispunjene potrebe i implementacija novih medicinskih tehnologija. U tom pogledu, prošle godine su usvojene brojne legislativne promjene, koje utiču na sve zainteresovane strane u sistemu zdravstvene zaštite.

Naš glavni cilj je da u saradnji sa svim donosiocima odluka u oblasti zdravlja radimo na stvaranju učinkovijeg sistema zdravstvene zaštite. Sarađujemo sa Ministarstvom zdravlja na različitim temama, pri čemu je jedna od najznačajnijih Uredba o kriterijumima za stavljanje, odnosno skidanje lijekova sa Liste lijekova. Ovaj dokument će uvesti mehanizam i transparentniji proces za stavljanje novih inovativnih lijekova na Listu kroz ugovore o podjeli rizika, kao novi, inovativni mehanizam, zastupljen u zemljama EU. Nova Lista će omogućiti mehanizam participacije u sistemu nadoknade troškova, što će omogućiti pacijentu i ljekaru da odaberu brend koji se može doplatiti, ukoliko se odluče za kvalitetan lijek.

AmCham: Gdje vidite unapređenja poslovnog ambijenta u oblasti zdravlja u posljednje dvije godine?

Gdin Vučenić: Implementacija Pravilnika o maksimalnim cijenama lijeka bila je prvi izazov u ovoj godini za donosiocje odluka i farmaceutске

kompanije u Crnoj Gori. Komitet za zdravlje kao dio AmCham-a u potpunosti podržava referentni sistem cijena kao metodologiju koju koristi većina zemalja EU za regulisanje cijene lijekova u okviru svojih granica. Posebno zbog toga što se ovaj mehanizam koristi za zaštitu budžeta za zdravstvo i osigurava balans cijena na tržištu između zemalja regiona. Međutim, iako je referentni sistem koristan za obuzdavanje troškova u određivanju maksimalne cijene koju će zemlja platiti za lijekove, postoje određeni kriterijumi koje treba uzeti u obzir kako bi osigurali da će međunarodne kompanije registrovati nove lijekove i na malom tržištu kao što je Crna Gora. Ovi kriterijumi su odabir zemlje i stopa referentnih cijena. Preporučljiva je, kao dobra praksa zemalja EU, da referentni model sadrži države sa sličnim BDP-om po glavi stanovnika i sličnim zdravstvenim sistemima. Trenutne referentne zemlje za izgradnju cjenovnog modela u Crnoj Gori su Hrvatska, Slovenija i Srbija.

AmCham: Koje oblasti ili pitanja smatrate i dalje važnim za rješavanje kako bi se unaprijedio poslovni ambijent u oblasti zdravlja u Crnoj Gori?

Gđin Vučenić: Trenutno postoje mnoge neispunjene potrebe posebno u području modernih terapijskih rješenja i lijekova, jer ih državni zdravstveni sistem ne pokriva. Novim Zakonom o zdravstvenom osiguranju definisano je da će Fond za zdravstveno osiguranje pokrivati liječenje rijetkih bolesti iz finansija specijalnog Fonda za rijetke bolesti. Strategija Ministarstva zdravlja je da ovaj specijalni Fond bude finansiran od akciza na nezdrave stilove života. Ovo takođe pruža mogućnost za razgovor i pregovore o različitim mehanizmima i modelima nadoknade.

Postoje mnoge druge važne teme na koje se mora diskutovati, kao na primer dalji doprinos privatnog sektora na nivou apoteka u sistemu nadoknade,

zatim, rad protiv krivotvorenja lijekova, obrazovni programi za profesionalce u oblasti zdravlja u vezi sa razlikovanjem generičkih lijekova i biosimilara, inovativna partnerstva kroz ugovore o podjeli rizika i podjeli troškova za inovativne proizvode i promocija etičkog ponašanja profesionalaca u oblasti zdravlja, kao i borba protiv korupcije.

AmCham Komitet za zdravlje je spreman da dodatno pomogne donosiocima odluka da sačuvaju budžete, osiguravajući pacijentima pristup inovativnim lijekovima, odnosno lijekovima koji produžavaju životni vijek. To se može postići jedino kroz ekspertizu i diskusiju na različite teme, i zajednički rad na pronalasku održivih rešenja za dobrobit svih strana i pacijenata koji zavise od naših medikamenata.

>>> ZDRAVLJE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Zdravlje je oblast koja je privukla značajan broj međunarodnih investitora u Crnu Goru. Izvještaj AmCham o poslovnom ambijentu oslanja se na utiske farmaceutskih kompanija članica koje su udružile snage tokom druge polovine 2014. godine kako bi unaprijedile poslovni ambijent u ovoj oblasti.

Ministarstvo zdravlja Crne Gore usvojilo je veliki broj zakona i pravilnika kojima se reguliše farmaceutska politika i distribucija lijekova i medicinskih sredstava pacijentima u Crnoj Gori. Od članica smo tražili da prokomentarišu nekoliko aspekata koji utiču na poslovni ambijent.

Očigledno je da je kvalitet zakonodavnog okvira unaprijeđen u protekle dvije godine. Međutim, neophodna su dalja poboljšanja. Oko 86% članica koje su učestvovala u istraživanju nijesu zadovoljne transparentnošću procesa donošenja odluka, a oko 71% članica nije zadovoljno konsultacijama koje kreatori politika imaju sa privatnim sektorom u procesu odlučivanja, premda smatraju da je bilo napretka u ovoj oblasti u odnosu na protekle godine.

Ohrabruje to što je oko 86% članica koje su učestvovala u istraživanju kazalo da su zadovoljne raspoloživošću informacija koje se tiču tendera i ostalih poziva za dostavljanje ponuda objavljenih od strane institucija u ovoj oblasti.

Članice su politiku određivanja cijena ocijenile kao lošu. Iako je Vlada usvojila Pravilnik o maksimalnim cijenama lijekova, ovaj dokument ne odražava neke od specifičnih karakteristika sistema u Crnoj Gori.

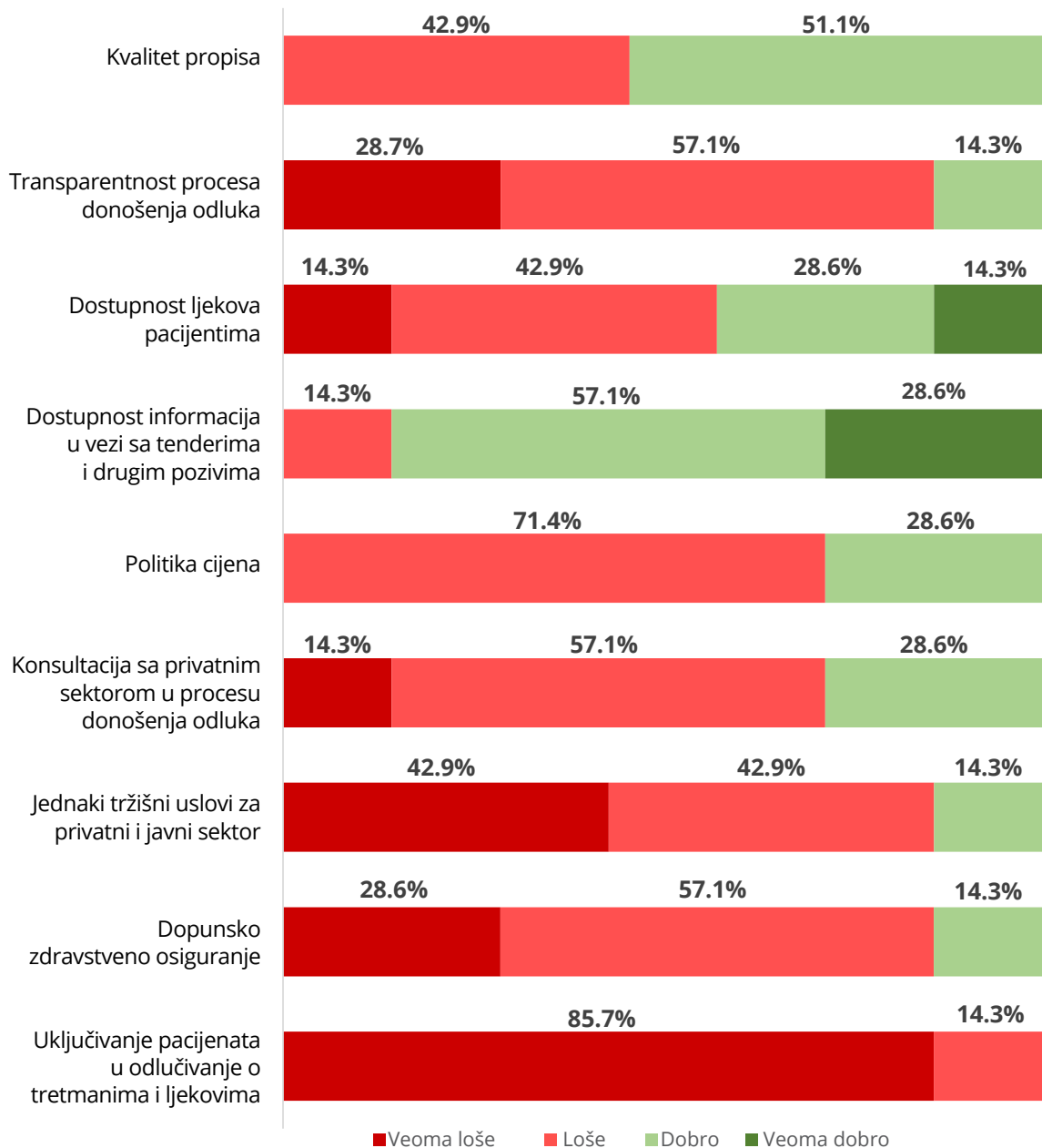
Neophodno je da crnogorske institucije omoguće da se izjednače uslovi na tržištu u oblasti zdravlja za javni i privatni sektor. Montefarmu, kao glavnom državnom snadbjevaču lijekovima i medicinskim sredstvima mora biti ukinuta privilegovana pozicija kako bi se stvorio sistem sličan onom na razvijenim tržištima EU i svijeta. Ovo pitanje će svakako biti jedno od stavki na dnevnom redu u procesu pregovaranja sa EU. Članice koje su učestvovala u istraživanju potvrdile su ovo mišljenje, pri čemu oko 85% njih je ovo pitanje ocijenilo kao loše, a oko 43% je izjavilo da se situacija pogoršala u protekle dvije godine, dok preostale smatraju da nije bilo nikakvih promjena u protekle dvije godine.

Pacijenti u Crnoj Gori nemaju dodatno zdravstveno osiguranje, oslanjajući se samo na državno osiguranje za pokrivanje svojih potreba. Stimulisanjem opcija za dodatno zdravstveno osiguranje, Vlada bi značajno rasteretila nacionalni sistem.

Takođe, pacijenti u Crnoj Gori nijesu uključeni u proces odlučivanja o lijekovima i medicinskim sredstvima kojima ih Vlada snadbijeva. Jake i aktivne organizacije civilnog društva doprinijele bi produktivnoj diskusiji visokog kvaliteta o raspoloživosti lijekova i medicinskih sredstava u Crnoj Gori.

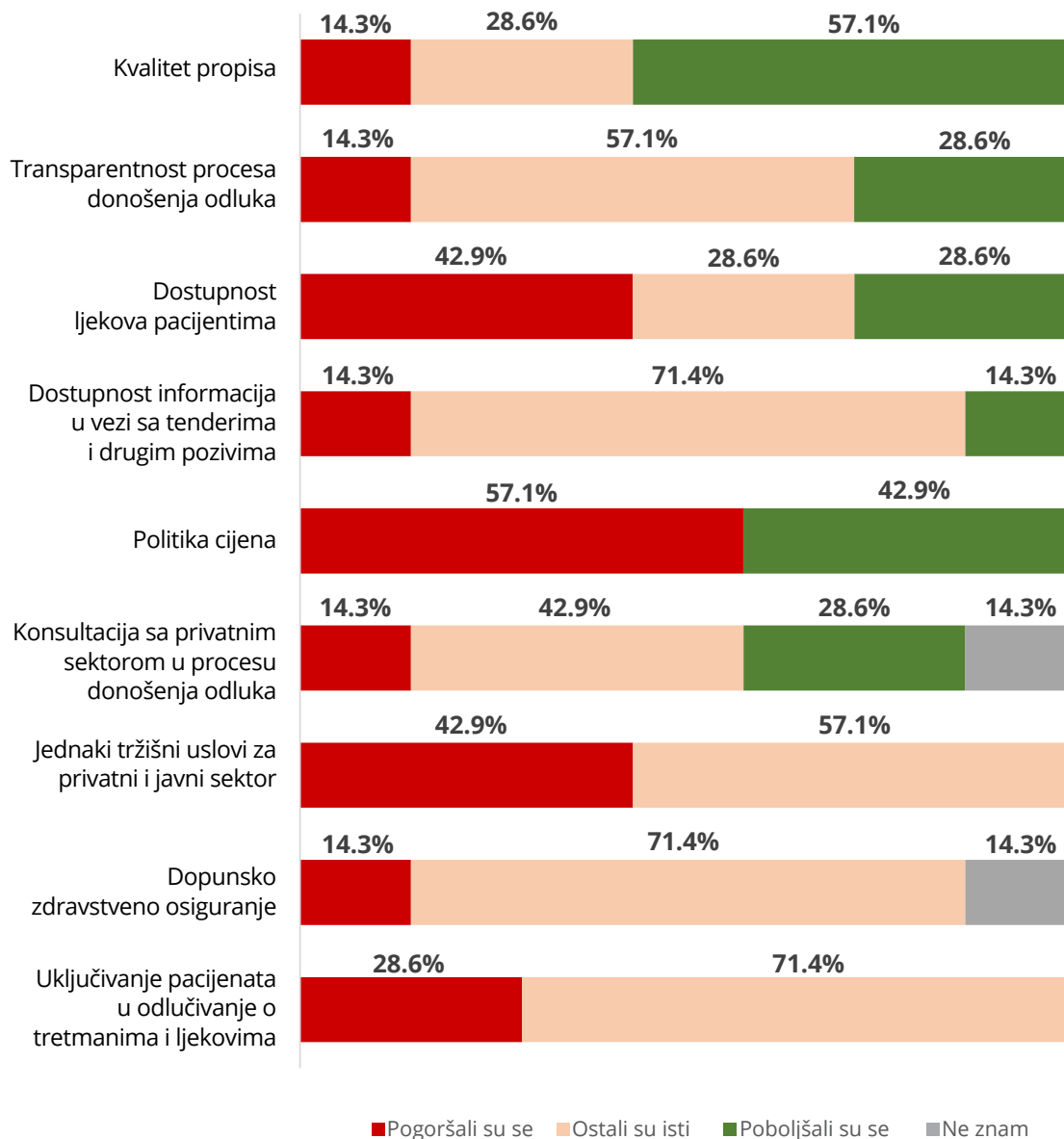

ZDRAVLJE - USLOVI ZA POSLOVANJE

ZDRAVLJE - PROMJENE USLOVA ZA POSLOVANJE

Infrastruktura

Jedno od ključnih pitanja kada se donosi odluka o investiranju jeste infrastruktura u državi. Crna Gora u ovoj oblasti ima i dobrih i loših strana. U proteklom periodu su napravljena poboljšanja u putnoj infrastrukturi, uz izgradnju auto-puta koja je u toku. Ostale infrastrukturne sadržaje, poput željeznice, luka i aerodroma treba dalje unapređivati.

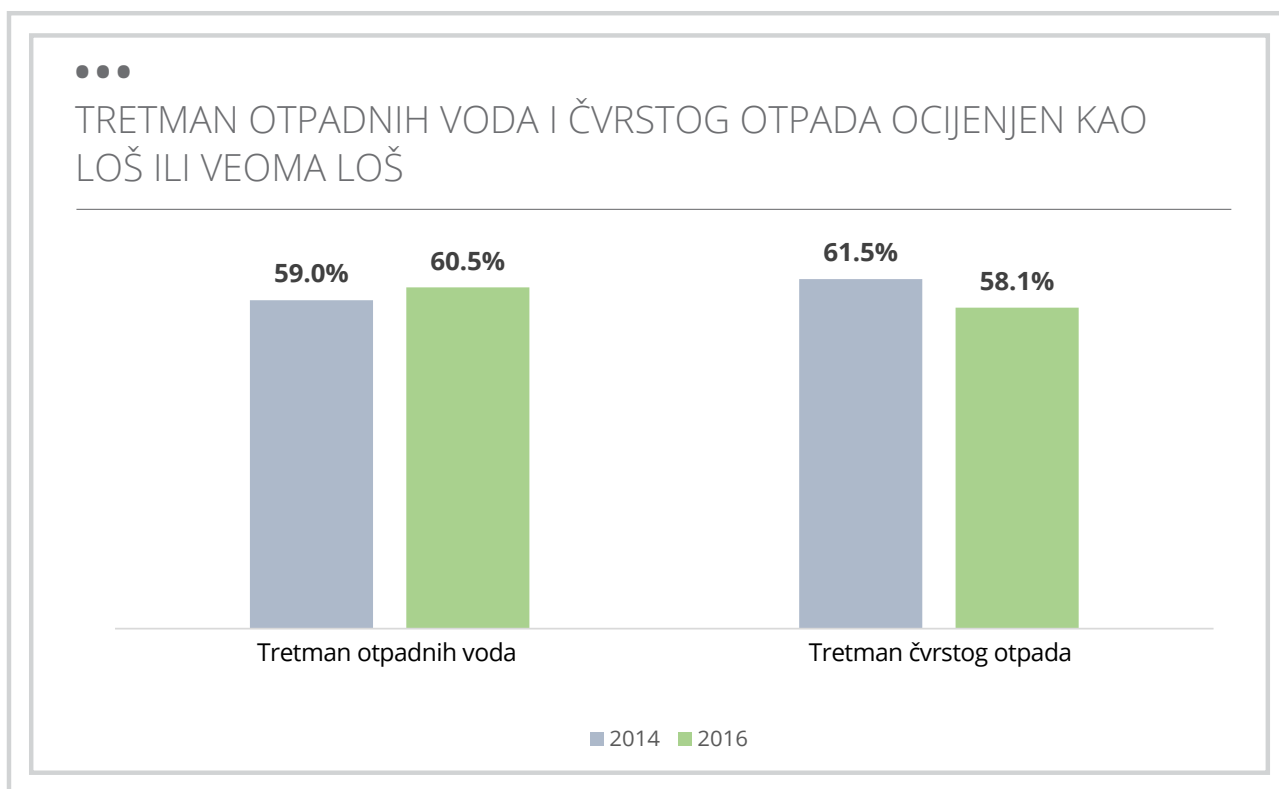
Članice su veoma zadovoljne telekomunikacionom infrastrukturom u državi, pri čemu su je 93% članica ocijenile kao dobru ili veoma dobru. Sličan trend je bio prisutan i u Izvještaju AmCham-a o poslovnom ambijentu u 2014. godini.

Ostale pozitivne oblasti kada je u pitanju infrastrukturni razvoj su prevoz, pristup glavnim saobraćajnicama, lukama i aerodromima. Takođe, članice smatraju da je Crna Gora dobro snabdjevena

energijom i vodom.

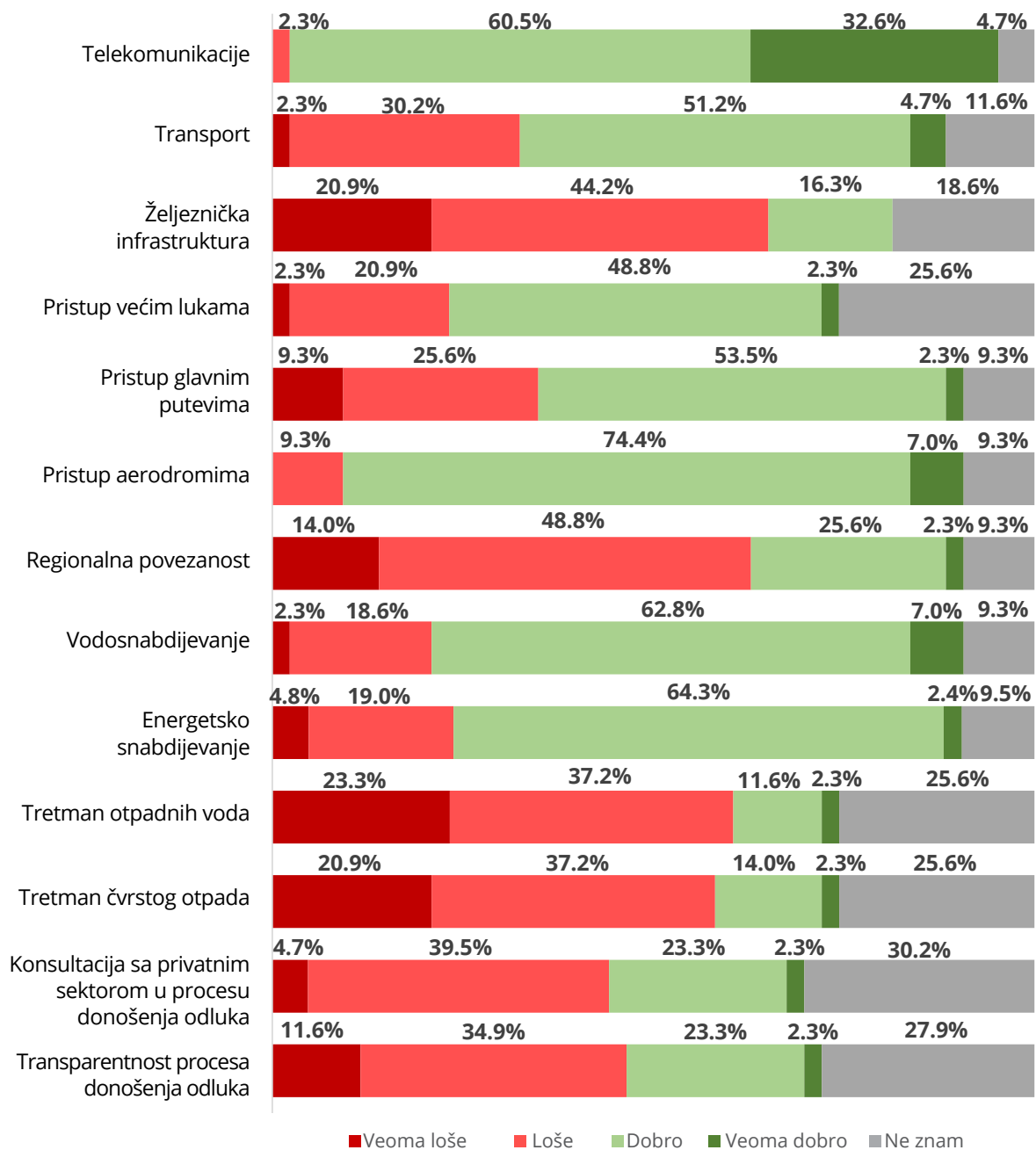
S druge strane, oko 65% članica koje su učestvovala u istraživanju smatraju da je željeznička infrastruktura loša. Nešto manje od 63% članica je regionalnu povezanost označilo kao lošu.

Još jedno pitanje kojim se treba ozbiljno pozabaviti jeste pitanje tretmana otpadnih voda i čvrstog otpada. Od objavljivanja prvog Izvještaja o poslovnom ambijentu 2010. godine, u svim Izvještajima AmCham o poslovnom ambijentu naglašavano je pitanje zaštite životne sredine i tretmana otpada. Ove godine, oko 60% članica koje su učestvovala u istraživanju ocijenile su ovu oblast kao lošu. Članice takođe smatraju da je u proteklom dvogodišnjem periodu malo šta promijenjeno u ovoj oblasti.

INFRASTRUKTURA - USLOVI ZA POSLOVANJE

Druge oblasti od
značaja za poslovanje

Članice AmCham i dalje su zabrinute po pitanju likvidnosti malih i srednjih preduzeća, pri čemu je oko 62% članica koje su učestvovala u istraživanju nezadovoljno ovim pitanjem. Uveliko se smatra da malim i srednjim preduzećima nedostaje izvora finansiranja, zbog toga što se traže visoke garancije za dobijanje zajmova. Po ovom pitanju se nije mnogo toga promijenilo od izdavanja poslednjeg Izvještaja AmCham-a o poslovnom ambijentu 2014. godine.

Malim i srednjim preduzećima trebalo bi omogućiti pristupačnije izvore finansiranja, ili dobijanjem kredita od banaka, ili iz ostalih vidova finansiranja. Takođe, same kompanije treba obučiti da naprave realne poslovne planove i održive ideje koje će kod investitora pobuditi interesovanje.

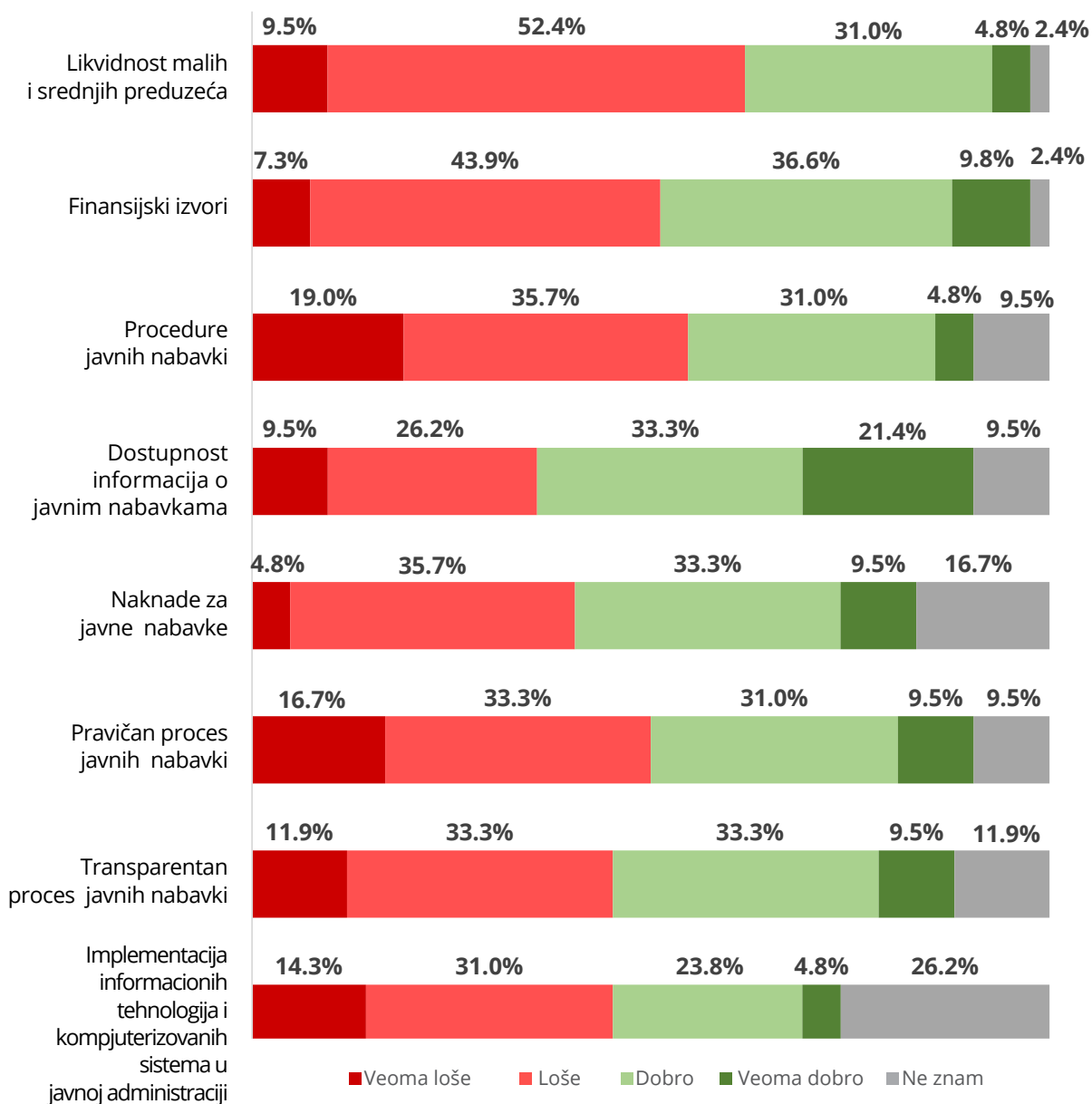
Kada govorimo o javnim nabavkama, malo toga se promijenilo u proteklom dvogodišnjem periodu.

Oko 55% članica je izjavilo da su nezadovoljne procedurom javnih nabavki, a 50% članica koje su učestvovala u istraživanju izjavile su da su nezadovoljne pravičnošću ovog procesa. Članice smatraju da su potrebni dalji naponi kako bi regulatorni okvir i praksa u ovoj oblasti bili unaprijeđeni. Takođe, uvođenje elektronskih javnih nabavki značajno bi unaprijedilo transparentnost ove procedure i pojednostavilo sam proces nabavki.

Treba poboljšati upotrebu informacionih tehnologija u državnoj upravi. Takođe, regulativom bi trebalo prepoznati i pratiti svjetske trendove u oblasti digitalizacije. Crna Gora kao malo tržište trebalo bi da bude fleksibilnija i uvede nove poslovne modele u oblasti „cloud“ usluga i bezbjednosti na internetu. Ova pitanja predstavljaju budućnost ne samo privatnih kompanija, već i usluga koje pruža državna uprava.

DRUGE OBLASTI OD ZNAČAJA ZA POSLOVANJE

Završne preporuke

Kompanije članice AmCham-a imaju pozitivan stav prema svojoj poslovnoj budućnosti u Crnoj Gori. Ipak, postoji još pitanja kojima se treba baviti kao bi se unaprijedio poslovni ambijent i Crna Gora učinila konkurentnijom i privlačnijom za dalje investicije. AmCham je spreman da pomogne u ovom procesu. Na osnovu rezultata istraživanja u 2016. godini, novoizabranoj Vladi Crne Gore AmCham predlaže sljedeće prioritete:

1

Unaprijediti efikasnost crnogorskih sudova i obezbijediti poštovanje sudskih odluka. Treba organizovati obuke i omogućiti dalje obrazovanje sudija i sudskog osoblja kako bi se unaprijedile njihove vještine i poznavanje tržišne ekonomije. Smanjiti obim sive ekonomije u državi, obezbjeđujući ravnomjernu primjenu zakona i regulativa i izjednačavajući uslove za sve subjekte prisutne na tržištu.

2

Potrebno je dalje smanjiti poreze i doprinise na lična primanja zaposlenih. Takozvani „krizni porez“ treba u potpunosti ukinuti. Radno zakonodavstvo u Crnoj Gori treba dalje reformisati. Zakon o radu treba da bude krovni dokument kojim se u Crnoj Gori definiše odnos poslodavac-zaposleni. Takođe, ključne reforme koje se očekuju od novog Zakona o radu jesu jasnije definisanje termina „zarada“ i promjene trenutne procedure za utvrđivanje kršenja radne obaveze. Vlada, univerziteti i privatni sektor treba zajedno da rade na programima i projektima koji će doprinijeti daljem razvoju kvalifikovane radne snage u Crnoj Gori.

3

Poslovni ambijent u oblasti oporezivanja treba da bude predvidljiv i transparentan. Treba spriječiti retroaktivnu primjenu propisa. Dalja obuka inspektora bi trebalo da doprinese ravnomjernom tumačenju i primjeni poreskih propisa. Poreska uprava treba da nastavi da ulaže napore na unapređenju naplate poreskih potraživanja.

4

Poboljšati efikasnost administracije koja obrađuje velike turističke projekte koji su u toku u Crnoj Gori. Novi Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata trebalo bi da dodatno pojednostavi poslovni ambijent u ovoj oblasti. Novim Zakonom bi trebalo da se da rješenje za pitanje imovinsko-pravnih odnosa na urbanističkoj parceli i ubrza proces dobijanja građevinskih dozvola. Naknade za komunalno opremanje treba ukinuti, a opštine treba da budu spremne da nađu efikasnije načine za poboljšanje svojih finansija. Treba izmijeniti Zakon o porezu na nepokretnosti i ukinuti poreze za iznajmljivanje zemljišta u državnom vlasništvu.

5

Treba dodatno unaprijediti kvalitet propisa i transparentnost procesa odlučivanja u oblasti zdravlja. Politika određivanja cijena treba da bude usklađena sa specifičnostima tržišta u Crnoj Gori. Treba omogućiti jednake uslove za poslovanje za javni i privatni sektor na tržištu. Pacijenti i udruženja pacijenata treba da budu više uključeni u proces odlučivanja u ovoj oblasti.

6

Treba nastaviti sa poboljšanjem infrastrukture u državi uz fokus na putevima, pristupu aerodromima, i posebno na željeznicu. Takođe, veoma važan segment kojim se treba baviti u predstojećem periodu jeste tretman otpadnih voda i čvrstog otpada. Životnu sredinu i prirodu, kao jedno od glavnih bogatstava Crne Gore, treba adekvatno sačuvati.

7

Neophodno je da se omoguće poboljšanja i podrška malim i srednjim preduzećima. Restrukturiranje finansijskih kriterijuma i dodatne mogućnosti finansiranja unaprijedili bi likvidnost i funkcionisanje malih i srednjih preduzeća.

8

Neophodno je sprovesti reformu procedura javnih nabavki, unaprijediti transparentnost tog procesa i njegovu pravičnost. Članice smatraju da će uvođenje elektronskog sistema javnih nabavki biti od pomoći u ovom procesu.

9

Crna Gora bi trebalo da iskoristi mogućnost koju pruža njeno malo tržište i da dalje primijeni nova rješenja na polju informacionih tehnologija u svoju administraciju, ali i da prati svjetske trendove razvoja u ovoj oblasti.

10

Privatni sektor je spreman da pruži informacije, najbolje prakse i ideje za unapređenje poslovnog ambijenta u bilo kojoj od pomenutih oblasti. Međunarodne kompanije su izvor vrijednog praktičnog znanja i iskustava koje bi Vlada Crne Gore trebalo da iskoristi kako bi olakšala napore na unapređivanju konkurentnosti države i primijeni reformi koje će poslovni ambijent učiniti privlačnijim za nove investitore. Stoga bi donosioci odluka trebalo da ulože dodatne napore da na vrijeme konsultuju privatni sektor tokom procesa odlučivanja u vezi sa kreiranjem i/ili izmjenama zakonodavnih akata.

Patron članice

